

Progoni crkvenih Otaca

Martinović, Matej

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:577565>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-18**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)



**SVEUČILIŠTE J.J. STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU**

**Progoni crkvenih Otaca
Diplomski rad iz Patrologije**

Mentor: Doc. dr. sc. Drago Tukara

Student: Matej Martinović

Đakovo, 2017.

SVEUČILIŠTE J.J. STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

Progoni crkvenih Otaca
Diplomski rad iz Patrologije

Mentor: Doc. dr. sc. Drago Tukara

Student: Matej Martinović

Đakovo, 2017.

Sažetak

Ovaj rad prikazuje progon nekih crkvenih Otaca, koji su se spletom društveno političko religioznih okolnosti našli kao objekt ljudske zloće i nepravde. Izlaganje kreće od čovjeka kao bića, koje je sastavljeno od duše i tijela, čije će nas komponente dovesti do izvornog problema, a on je odnos dobra i zla. Biblijsko shvaćanje progona čovjeka samo će na trenutak osvijetliti kroz borbu Sotone, zlih sila i Boga, što će u konačnici poslužiti za osvjetljavanje zadanog cilja ovog rada. Pravna i društvena struktura Rimskog carstva se pokazuje da nije sklona čovjeku kršćaninu. U prilog takvoj strukturi ide i pogansko pjesništvo, a protiv evanđeoske poruke. Kao zaključno, rad donosi postavku da je u središtu Isus Krist i njegovi učenici te različiti uzroci, koji su doveli do progona, a istovremeno progoni su prikazani u perspektivi Božjega spasenja.

Ključne riječi

Čovjek, Isus Krist, Kršćani, Crkveni Oci, Progoni.

Summary

This work presents the persecution of some of the Church's Fathers, who, by with the combination of social political and religious circumstances, have been found to be the object of human badness and injustice. The exposition moves from being human as a being composed of the soul and body, whose components will lead to the original problem, and it is the relationship between good and evil. The biblical understanding of man's persecution will only light up for a moment through the struggle of Satan, the evil forces, and God, which will finally serve to illuminate the ultimate goal of this work. The legal and social structure of the Roman Empire shows that it is not friendly to a Christian man. In support of such a structure goes also pagan's poetry, and against the message of the Gospel. Therefore as a conclusion, the work brings a setting at the center of Jesus Christ and his disciples and the various causes, that led to persecution, and simultaneously persecutions were presented in the perspective of God's salvation.

Key words

Man, Jesus Christ, Christians, Church Fathers, Persecutions.



1

„Ako Tiber previsoko raste ili Nil prenisko, ako nebo ostaje zatvoreno ili se zemlja pokrene, ako nastane kuga ili glad, više se „Kršćane lavu!“ Sve njih jednim jedinom lavu?“ Tertulijan²

¹ Usp. COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 44.

² *Isto*, str. 47.

Uvod

U ovome završnome radu, govorit ćemo o progonima u više vidova, ali s kontinuiranim usmjerenjem prema osnovnoj i središnjoj temi ovoga rada. A ta tema je „progon crkvenih Otaca“. Što se tiče strukture samoga rada, on se sastoji od 3 dijela, a to su:

“Pojam, odnos duše i tijela te krivovjerni stavovi”, gdje ćemo istražiti definicije duše i tijela, te njihov odnos, prikazat ćemo stav pojedinih filozofa o duši i tijelu te želimo prikazati biblijski stav “o duši i tijelu”. Posljednje donosimo kako krivovjerna gibanja onog vremena promatraju odnos “duše i tijela”.

“Progoni u kontekstu Biblije i Rimskog carstva kao društva”, u ovome dijelu istražiti ćemo što to Biblija u cjelini govori o progonima. Nadalje, budući da je kršćanstvo nastalo u židovskom okruženju, prikazat ćemo kako su se to Židovi ponašali prema kršćanima, u tome kontekstu, kršćanstvo se rodilo na području Rimskog carstva, želimo istražiti da li je kršćanstvo predstavljalo problem na vjerskoj i političkoj razini, kakav je bio kršćanski način života. Bitno je svakako istražiti stav rimskih vladara prema kršćanima te sami tijek progona. Donijet ćemo primjer “Dioklecijanovog progona”. Zanima nas što poganski pisci pišu i misle o kršćanima onoga vremena.

“Progoni crkvenih Otaca”, u ovome najvažnijem i središnjem dijelu rada, želimo shvatiti zašto su crkveni Oci bili progonjeni, što je njihov progon donio konkretno Katoličkoj Crkvi kao zajednici vjernika, što je donio za teologiju. Shvatiti ovo posljednje je cilj našega sveukupnog promišljanja i rada. Motivi za rad su želja za dublje poznavanje i ispravno shvaćanje pojmova duše i tijela te njihovog međusobnog odnosa, želja za boljim razumijevanjem smisla i cilja progona kršćana u prvim vremenima te želja za upoznavanjem progona pojedinih crkvenih Otaca te značaja tih progona u ljudskom, ali što je još bitnije, u Božjem planu.

1. Pojam, odnos duše i tijela te krivovjerni stavovi

U ovome uvodnom poglavlju, prvo ćemo prikazati „Opća definicija duše i tijela“, zatim nastavljamo sa filozofskim promišljanjima sa „Stav Platona, Aristotela i Filona Aleksandrijskoga o duši i tijelu“. Treće, razmišljat ćemo na teološki način sa „Biblijsko razmatranje o duši i tijelu“ Četvrti, ujedno i zadnji dio, će prikazati „Krivovjerna gibanja o duši i tijelu u vrijeme crkvenih Otaca“.

1.1. Opća definicija duše i tijela

U ovome dijelu, prvo, želimo prikazati neke definicije duše; drugo, iznijet ćemo neke definicije tijela.

Jeronim Šetka, u svome djelu „Hrvatska kršćanska terminologija“, donosi sljedeća razmišljanja: Duša je duhovno biće, bez tijela, koje oživljava, misli, osjeća, želi, ali u trenutku smrti se odvaja od tijela te nastavlja sama svoj put, uživajući ili trpeći, ovisno o životnim djelima. Drugi vid, između duše i savjesti stavlja se znak jednakosti. Treće, duša je osoba kao takva.³ Opći religijski leksikon, kaže da je duša (lat. anima), duhovni dio koji sa svojim materijalnim tijelom čini ljudsko biće; unutarnje životno i duhovno počelo, izvor tjelesnih funkcija i duhovnih djelatnosti.⁴ Leksikon Minerva kaže da je duša: 1) cjelina sveukupnih duševnih događanja 2) metafizički temelj na kojem se razvijaju svi duševni procesi⁵ Navedene definicije se zajedno mogu uklopiti u jedan logički sustav.

Opći religijski leksikon kaže da je tijelo (lat. corpus, hebr. basar), materijalna komponenta koja s dušom čini ljudsko biće. Odnos duše i tijela te problem njihove nature, podrijetla i konačnog smisla u čovjekovu spasenju (soteriologija) i čovjekovj konačnoj sudbini (eshatologija) u središtu su religijskih i filozofskih učenja. Iz povijesti proizlaze dva osnovna stava o tijelu, a to su: dualistički i egzistencijalni.⁶ Druga definicija, rječnik filozofskih pojmova donosi da tijelo, filozofski promatrano označava svaku od subjekta nezavisnu materijalnu supstanciju, čije su vlastitosti protežnost u

³ Usp. ŠETKA JERONIM, *Hrvatska kršćanska terminologija*, 1976.g., str. 74.

⁴ Usp. REBIĆ ADALBERT, *Opći religijski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 218.

⁵ Usp. ŠAMŠALović GUSTAV, *Leksikon Minerva*, Praktični priručnik za modernog čovjeka, Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1936.g, str. 327.

⁶ Usp. REBIĆ ADALBERT, *Opći religijski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 958.

prostoru, neprožimanje i masa. Filozofija promatra tijelo kao ljudsku materijalnu stvarnost.⁷ Obje definicije “tijela” iznose ključnu riječ, a to je “materijalno”.

1.2. Stav Platona, Aristotela i Filona Aleksandrijskoga o duši i tijelu

Kako Platon zamišlja dušu? U svom djelu, *Fedru*, daje usporedbu kočijaša koji upravlja kolima s dva vatrena konja, od kojih je jedan plemenite pasmine, a drugi kljusina najgore vrste. Kočijaš bi htio potjerati konje što više u visinu, ali u tome ne uspijeva svaki put, jer kljusina vuče prema dolje i rasni konj gubi ravnotežu. Duša, kako se ne bi spoticala, hvata se za prvo tijelo, koje susretne te mu daje život. Tijelo je prolazno mjesto; pri svakoj smrti duša mijenja dom.⁸ Platon izražava jednu borbu između dvije stvarnosti. Proces ulaska duše u tijelo daje osjećaj dramskog čina, ali u bitnome, taj proces predstavlja kaznu. Duša u tijelu zadobiva osjećaj zatvora. U tome vidu cilj/svrha samoga života je osloboditi se okova, osloboditi se tijela, a kako? Smrću.⁹ Ona ovdje igra pozitivnu ulogu te dolazi kao vrhunac i predstavlja oslobođenje duše od tijela.¹⁰

Aristotel, definira dušu kao prvu “entelehiju”, to je put za razumijevanje svijeta, koji se nalazi u razvoju. Kada piše da je mornar “entelehija” broda, to znači da brod dobiva svoje puno značenje sa mornarom, jer upravo su članovi broda, oni koje čine brod u “punini”. Oni zajedničkim silama ispunjavaju svrhu broda, ako oboje ispunjavaju svoj “telos”.¹¹ Aristotel, je nijekao razmišljanje o odvojenosti duha i tijela. Duša je nosivi formalni princip (“entelecheia”), koji organizira materiju u tijelo. Ona ga nosi, daje mu gibanje te s njime umire. Čovjek je istodobno duša i tijelo.¹²

Filon Aleksandrijski, filozof religije, koji je nastojao da židovsku religiju pomiri s grčkom filozofijom¹³, smatra da duša i tijelo čine čovjeka kao čovjeka, te on po duši nosi znak besmrtnosti, a po tijelu znak prolaznosti, tj. smrtnosti. On govori kako Bog direktno stvara ljudsku dušu *ex nihilo*. Takav nauk se može pronaći i u kršćanskim filozofskim krugovima. Bog ne stvara tijelo, zato što je materijalno, a Bog s materijom

⁷ Usp. *Rječnik filozofskih pojmova*, <https://www.filozofija.org/rjecnik-filozofskih-pojmova/>

⁸ DE CRESCENZO LORENZO, *Povijest grčke filozofije*, Znanje, Zagreb, studeni, 2012., str. 236.-237.

⁹ Usp. ARISTOTEL, *O duši*, Nagovor na filozofiju, Filozofska biblioteka, Zagreb, 1996.g., str. XIX.

¹⁰ Usp. KOPREK IVAN. (1996). *Sklad duha i tijela*. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 51(6), 641-652. ; 642.-643. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/2215>

¹¹ ARISTOTEL, *O duši*, Nagovor na filozofiju, Filozofska biblioteka, Zagreb, 1996.g., str. XIX.

¹² KOPREK IVAN (1996). *Sklad duha i tijela*. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 51(6), 641-652. ; 642.-643. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/2215>

¹³ Usp. KOVAČIĆ SLAVKO, *Kršćanstvo i Crkva u starome i srednjemu vijeku*, Verbum, Split, 2004., str. 30.

ne dolazi u direktan odnos. Stvaralačka sila u materiju utiskuje dušu. Filon ističe da je čovjek direktno slika Logosa, a indirektno slika Božja. On je prihvatio ljudsko tijelo u pozitivnom smislu, ne kao tamnicu duše, no odnos duše i tijela nije odnos materije i forme, nego bi se govorilo radije o dvije odvojene supstancije koje su bitno različite i koje su u sukobu. Duša kao princip biva uzvišenija od tijela, stoga bi trebala upravljati tijelom, a to može uz pomoć askeze.¹⁴

1.3. Biblijsko razmatranje o duši i tijelu

Na samome početku ovoga promišljanja želimo istaknuti ključni podatak, koji govori da su ljudska bića stvorena na Božju sliku nalazi se u : “I reče Bog: ‘Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar. ...’ Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih.”¹⁵ Koja je Božja namjera pri stvaranju čovjeka? Bitno, Bog nije bio prisiljen na stvaranje ničega, on je to slobodno odlučio. Čovjek je stvoren da slavi Boga. On je posljednji dio Božjeg stvaranja. Čovjek je portret Božje stvaralačke umjetnosti. Sveto pismo stvaranje na Božju sliku počinje i završava sa čovjekom (Post 1,26.27; 1 Kor 15,49). Kontekst izraza u Postanku 1,26.27 povezuje ovu sliku s položajem na samom vrhu cjelokupnog materijalnog stvaranja. Poseban položaj čovjeka dade se primijetiti po pozornosti, koju mu Bog daje prije nego što mu je udahnuo život (Post 2,7). Osim toga, Adam ne može naći odgovarajućeg druga među životinjama (r. 20). Stoga treba drugog čovjeka.¹⁶

Kako Biblija gleda na čovjeka? Biblija gleda na čovjeka, kao na cjelovito biće, koje se sastoji od 3 elementa: duše, duha i tijela.¹⁷ U tome vidu, ne možemo odvajati duhovne i tjelesne funkcije. U tom kontekstu govori se o čovjeku kao *nefeš*, *ruah*, *basar*. *Nefeš*, koji se u Starom Zavjetu spominje oko 750 puta, Grci prevode sa riječju *psihe*. Čovjek je *nefeš*, tj. ždrijelo, on neprestano gladuje i žeda, uvijek je usmjeren prema nečemu. *Ruah* se u Starom Zavjetu spominje 389 puta i nerijetko se u značenju dodiruje s riječju *nefeš*. No, temeljni stav riječi *ruah* je dašak, dah, disaj, vjetar, duh, smisao koji pokazuje čovjeka kao biće dinamizma. Grci su hebrejski *basar* preveli sa

¹⁴ POLJAK, MAJA. (2009). *Filon Aleksandrijski kao spona između antike i Srednjeg vijeka*. Filozofska istraživanja, 29(4), 657-668; str. 666. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/48483>

¹⁵ Post 1,26.27

¹⁶ Usp. CAIRUS AECIO E. (2001). *Nauk o čovjeku*. Biblijski pogledi, 9(1-2), 9-36; str. 11.-12. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/99738>

¹⁷ Usp. HAIDER-GRABNER-ANTON, *Praktični biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1997.g., 71.-72. str.; 419. str.

sarx-meso i soma-tijelo. Čovjek je *basar* u odnosu s drugima i prema drugima, stoga isti izraz označuje srodstvo i obitelj. Tako ovaj izraz izražava zajedničko, a ne samo individualno značenje. Tijelo je u Novom Zavjetu, a posebno naglašava Sv. Pavao, mjesto zajedništva. Kršćanin dolazi do jedinstva i sklada tjelesno-duševnog i duhovnog bitka, postajući sličniji Bogočovjeku Isusu Kristu. Teologiju Novog Zavjeta o relaciji duše i tijela, nerijetko je kroz krivo tumačenje askeze, potiskivala grčka gnoza.¹⁸

1.4. Krivovjerna gibanja o duši i tijelu u vrijeme crkvenih Otaca

“Gnostički sustav” se temelji na izvoru/bogu i isijavanju, što znači-što si bliže kao duhovno biće izvoru, to si veći; što si dalje od svjetla, to si manji/bliži materiji/zlu.¹⁹ Materiju mogu pobijediti jedino “pravi gnostici ili pneumatici”.²⁰ Većina ljudi su materijalni ljudi (“hilici”) te zajedno s materijom odlaze u svijet tame. Prosječni kršćanin je promatran kao “psihik”, nije mogao ostvariti veću spoznaju. Zanimljivo, u tom kontekstu Isus Krist se javlja kao duhovno biće; učitelj, on objavljuje ljudima skrivenog boga i treba ih naučiti da se materija može izdvojiti, tama pobijediti i doći ponovno do izvora/boga. Idući dalje, dolazimo do hereze “doketizma”, koja kaže da je Isus Krist djeluje i trpi samo prividno.²¹ Krist nije imao ljudsko tijelo, pa ne može trpjeti na ljudski način, već samo na duhovan, prividan, dade se primijetiti problem tijela kao zla. Postojala je i kršćanska gnoza, čiji su predstavnici bili “Satornil, Bazilid i Valentin”. Stav ove hereze je bio dualističko odbacivanje svijeta i neprijateljstvo prema tijelu. Nadalje, “maniheizam”, gdje je svijet promatran kao borba između duha i materije.²² Čovjek se mora uzdržavati od zle materije, uživanja mesa i vina, a i spolnog užitka, te tako jačati u sebi svjetlo. “Marcionstvo”, koje govori o dualističkom neprijateljstvu prema tijelu. “Enkratiti ili uzdržljivci” su oni, koji su neprijateljski raspoloženi prema tijelu, protivnici tjelesnih užitaka te zabranjuju brak.²³

¹⁸ KOPREK IVAN (1996). *Sklad duha i tijela*. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 51(6), 641-652. ; str. 643. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/2215>

¹⁹ KOVAČIĆ SLAVKO, *Kršćanstvo i Crkva u starome i srednjemu vijeku*, Verbum, Split, 2004., str. 89.

²⁰ *Gnosticizam*, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22438>

²¹ KASPER WALTER, *Bog Isusa Krista*, UPT, Đakovo, 2004., str. 275.

²² DOMOVIĆ, KLAJČ, ANIĆ, *Rječnik stranih riječi*, Sani-Plus, Zagreb, 2002., str. 849.

²³ FRANZEN AUGUST, *Pregled povijesti Crkve*, KS, Zagreb, 1970., str. 37.-40.

2. Progoni u kontekstu Biblije i Rimskog carstva kao društva

U drugome dijelu ovoga rada, prikazat ćemo prvo “Biblijski stav o progonima”, zatim slijede “Stav Židova prema kršćanima”, zatim “Socijalni progoni kršćana u vrijeme Rimskoga carstva”, posljednje donosimo „Stav nekih poganskih pisaca o progonima kršćana”.

2. 1. Biblijski stav o progonima

2.1.1. Uvodna promišljanja o progonu iz biblijske perspektive

Izrael²⁴ je u svojoj povijesti doživio progonstvo; ono je doticalo i Božjeg Sina koji je došao spasiti svijet i koga je taj svijet mrzio (Iv 3,17; 15,18), ono dolazi do svog maksimuma u njegovoj mucij (Mt 23,31), ono će napokon biti i životom njegovih sljedbenika: „Ako su mene progonili, i vas će progoniti“ (Iv 15,20). Pojam progonstva se veže s pojmom patnjom, nisu jednaki; patnja donosi problem zahvaćajući sve ljude, pa i pravednike, još veću težinu snosi progonstvo, koje “udara” na pravedne zato što su pravedni. Progonstvo se razlikuje od drugih poteškoća svojim izvorom. Bog kroz patnju želi očistiti grešnika i kušati pravednika²⁵ u naumu ljubavi, a s pomoću progonstva neko opako biće, bori se protiv toga nauma i želi separirati čovjeka od Boga. Činjenica je da Bog djeluje kroz progonstvo kao i kroz patnju: „Razapevši Gospodina slave, knezovi ovoga svijeta nisu znali da su oruđe njegove mudrosti (1 Kor 2,6 sl). A progonjeni Pravednik (Dj 3,14) zauvijek je pobijedio svijet (Iv 16,33). Učenici²⁶ dobro znaju da će biti progonjeni (2 Tim 3,12), i zato se raduju (Mt 5,11); to je za njih znamenje da nisu dio svijeta progonitelja (Iv 15,19), već pripadaju onima, kroz koje će se proslaviti Gospodin Isus u dan kad bude pobijedio svako progonstvo (2 Sol 1,4-12).²⁷

²⁴ Usp. TREBUCHON RENEE, THIBAUT MADELEINE i drugi, *Rječnik biblijske kulture*, AGM, Zagreb, 1999.g., str. 26.

²⁵ Usp. PENNER M. GLENN, *U sjeni križa*, str. 197., <http://east.om.org/ebooks/bookdata/237.pdf>

²⁶ Usp. HAIDER-GRABNER-ANTON, *Praktični biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1997., str. 433.

²⁷ Usp. DUFOUR LEON XAVIER i DUPLACY JEAN, GEORGE AUGUSTIN, GRELOT PIERRE, GUILLET JACQUES, LACAN FRANCOIS-MARC, *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1969., str. 1006.-1007.

2.1.2. Stav o progonstvu u Starome Zavjetu

Jakov ili Izrael (=borac protiv Boga)²⁸, Sveti narod²⁹, trpi poradi teškog protivljenja pogana, sa svojim početkom u Egiptu (Izl 1,8-14) pa sve do rimske vladavine, preko različitih problematičnih dijelova njegove povijesti (usp. Ps 44,10-17), a i velike osobe, vođe, kraljevi, a posebno proroci, nerijetko su bili progonjeni zbog ljubavi prema Jahvi i vjernosti njegovoj riječi: Mojsije je odbačen od svog naroda (Izl 2,14; Dj 7,27.35) i stalno sluša mrmljanje (Izl 5,21; 14,11-12); progonjen je i kralj David (1 Sam 19-24), a tako i prorok Ilija (1 Kr 19), prorok Amos (Am 7,10-17), prorok Jeremija³⁰ (Jr 11,18-12,6), makabejski mučenici (2 Mak 6-7; 1 Mak 1,57-64). Jeremija gleda na progonstva kao sastavne dijelove svoga poslanja i zbog njih *Sluga* izvršava Božji naum (Iz 53,10). Tako i Knjiga Danielova pokazuje da progon pravednika, njihova borba i njihova vjernost pripravlja *dan suda* i dolazak *Kraljevstva* (Dn 7,25; 8,24). Knjiga mudrosti pokazuje duboku pobudu svakog progonstva: *bezbožnik* mrzi pravednika zato što je ovaj za njega živo spočitavalo (Mudr 2,12), a u isto vrijeme i svjedoči za Boga, kojega *bezbožnik* ne želi priznati (2,16-20); progonitelj je dio đavlovog tima, i zato on preko Božjega čovjeka želi djelovati na s Boga, a spas pravednika u zadnji dan bit će osuda *nevjere progoniteljeve* (3,7-10).³¹

2.1.3. Stav o progonstvu u Novome Zavjetu

Progonjeni Isus³² je vrhunac stabla svih onih patnika, koje nepravedno progone oni kojima su poslani. Vladari Izraela su ga osudili i tako prešli mjeru zločina svojih predaka i pokazuju da su sinovi ubojica proroka (Mt 23,31). Kristov progon i sve patnje, su se morale dogoditi kako bi se ispunilo Kristovo poslanje³³ i ispunio naum spasenja. Učenici su svjesni da moraju očekivati progon, kao što je bio slučaj s njihovim Učiteljem: zato što ga slijede, oni poput njega i zbog njega bivaju progonjeni (Iv 15,20), moraju piti njegovu *čašu* i biti kršteni njegovim *krstom* (Mk 10,39); u njima Isus ponovno doživljava svoje progonstvo (Dj 9,4): ono je za njih *milost* (Fil 1,29) i stoga

²⁸ Usp. HAIDER-GRABNER-ANTON, *Praktični biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1997., str. 134.-136.

²⁹ Usp. *Isto*, str. 330.

³⁰ Usp. TREBUCHON RENEE, THIBAUT MADELEINE i drugi, *Rječnik biblijske kulture*, AGM, Zagreb, 1999.g., str. 82.

³¹ DUFOR LEON XAVIER i DUPLACY JEAN, GEORGE AUGUSTIN, GRELOT PIERRE, GUILLET JACQUES, LACAN FRANCOIS-MARC, *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1969., str. 1007.

³² Usp. PENNER M. GLENN, *U sjeni križa*, str. 192., <http://east.om.org/ebooks/bookdata/237.pdf>

³³ Usp. REBIĆ ADALBERT, *Biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1972.g., str. 262.

izvor radosti (1 Pt 4,12). Prvo ih muče *Židovi* (Dj 4,1-31), upravo kao što je nekad „onaj koji je rođen po tijelu progonio onoga koji se rodio po duhu“ (Gal 4,29). Kao i Isus, koga su njegovi izdali (Iv 13,18) i učenici moraju biti progonjeni od svojih najbližih. (Mt 10,34). Dade se naslutiti da postoji nešto više u paralelizmu situacija: „Židovi, koji su ubili čak i Gospodina Isusa i proroke, a nas žestoko progonili..., da mjeru svojih grijeha zauvijek ispune“ (1 Sol 2,15). Pogani³⁴, također progone Isusove učenike. Rim, taj *novi Babilon*, „opijat će se krvlju svetih i krvlju Isusovih svjedoka“ (Otk 17,6) – toliko je istina da će „svi koji hoće pobožno živjeti u Kristu Isusu biti progonjeni“ (2 Tim 3,12).³⁵

2.1.4. Bit progonstva

a) Progon Božjih suradnika³⁶, jedan je od trenutaka *vjekovnog rata* kojim se Sotona i sile zla suprotstavljaju Bogu i njegovim slugama, rata koji završava uništavanjem zmijske. Od pojave prvog grijeha³⁷ (Post 3) pa do finalnih borbi, o kojima govori knjiga Otkrivenja. *Zmaj progona Ženu* i njezino potomstvo (Otk 12). Sukob traje čitavu povijest, ali se tijekom vremena „vatra“ sukoba širi. Maksimum dolazi u času Isusove muke; tada istodobno nastupa čas *Kneza tmine* i Isusov čaš, kad on umire i biva proslavljen (Lk 22,53). Crkva³⁸ promatra progonstva kao znak i preduvjet finalne pobjede Krista i njegovih suradnika. Progonstva nose eshatološki karakter, jer su *predigra suda* (1 Pt 4,17) i potpune uspostave *Kraljevstva*. Pojavljuju se zajedno s *velikom nevoljom* (Mk 13,9-13.14-20), predigra su svršetka *svijeta i uvjet rađanja novog doba* (Otk 7,13-17).

b) Oni koji su progonjeni, a ostanu vjerni u *kušnji* (Otk 7,14) sada su pobjedili te su *iprepuni radosti*, no pokraj njihove slavne sudbine, nužno je ukazati i na teški aspekt *kazne za progonitelje*. Božji bijes, koji se pokazuje protiv grešnika³⁹ (Rim 1,18), past će na kraju vremena na one koji otvrdnu, a posebno na one, koji su progonitelji (1 Sol 2,16). Njihov rasplet događaja je najavljen u osobi Antioha Epifana (2 Mak 9; Dn 7,11),

³⁴ Usp. TREBUCHON RENEE, THIBAUT MADELEINE i drugi, *Rječnik biblijske kulture*, AGM, Zagreb, 1999.g., str. 165.

³⁵ DUFOUR LEON XAVIER i DUPLACY JEAN, GEORGE AUGUSTIN, GRELOT PIERRE, GUILLET JACQUES, LACAN FRANCOIS-MARC, *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1969., str. 1007.-1008.

³⁶ Usp. PENNER M. GLENN, *U sjeni križa*, str. 192.-193., <http://east.om.org/ebooks/bookdata/237.pdf>

³⁷ Usp. *Isto*, str. 28.-34.

³⁸ Usp. TREBUCHON RENEE, THIBAUT MADELEINE i drugi, *Rječnik biblijske kulture*, AGM, Zagreb, 1999.g., str. 30.

³⁹ Usp. *Isto*, str. 59.

koji se opet dogodio u životu Heroda Agripe⁴⁰ (Dj 12,21). Veza progonstva s eshatološkom kaznom nosi snažu notu još u prisposobi o zločinačkim vinogradarima (Mt 21,33-46) i svadbenoj gozbi (22,1-14). *Posljednji zločin* vinogradara i loše postupanje od kojeg pate *posljednji sluge* prepunjuju čitav niz uvreda i provociraju bijes Gospodara, odnosno Kralja. „Prolili su krv svetih i proroka. Sad ima daješ da piju krv: to su zaslužili“ (Otk 16,6).⁴¹

2.2. Stav Židova prema kršćanima

Pojava kršćanstva bila je u nekoj mjeri promatrana kao prijetnja židovskoj religiji. Židovi su kršćane židovskog podrijetla smatrali nelegalnim prisvajateljima svoje religiozne baštine. *Djela apostolska* govore nam o židovskom postupanju u progonu kršćana. »Savao pak, sveudilj zadahnut prijetnjom o pokoljem prema učenicima Gospodnjim, pođe k velikom svećeniku, zaista od njega pisma za sinagoge u Damasku, da sve koje nađe od ovoga Puta, muževe i žene, okovane dovede u Jeruzalem« (Dj 9,1-2.9. Usp. Dj 6,8-8,3 itd.). Prvi progoni protiv kršćana organizirani su od strane Židova, koji su pokušali očuvati supremaciju židovstva u Palestini.⁴² To je bila borba i način suzbijanja kršćanstva, koje je svojim pojavljivanjem i rapidnim širenjem bilo snažna konkurencija te oduzimalo vlast. Najstariji progoni nisu bili instalacija rimske državne politike, nego je bila riječ o *odium personale*, koju su Židovi provodili s institucionalnim utemeljenjem u autonomnim pravima, koja su im odobrili Rimljani.⁴³ Oni, rimski službenici su osim što primjenjivanja zakona u prvim vremenima širenja kršćanske vjere puno puta branili kršćane od nepravednih židovskih napadaja. (Dj 17,6-9; 18,12-17; 19, 23-40; 22, 22-30; 25, 1-12; 26, 30 i 28, 30). Bitno je spomenuti da židovska dijaspora, koja nije bila malobrojna, ponašala se kao ljuti suparnik kršćanstva, te često poticala krvave progone kroz koje je ono moralo proći u prvim vremenima.⁴⁴ Što kažu neki crkveni oci o situaciji? Tertulijan opisuje Židove kao sijače kleveta. Justin u svojoj Apologiji govori da su Židovi kršćane krvavo progonili za vrijeme drugog

⁴⁰ Usp. HAIDER-GRABNER-ANTON, *Praktični biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1997., str. 110.

⁴¹ DUFOUR LEON XAVIER i DUPLACY JEAN, GEORGE AUGUSTIN, GRELOT PIERRE, GUILLET JACQUES, LACAN FRANCOIS-MARC, *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1969., str. 1008.-1009.

⁴² GNILKA JOACHIM, *Prvi kršćani*, KS, Zagreb, 2003., str. 219.

⁴³ MILOTIĆ IVAN, *Milanski edikt*, Prijevod komentar i studija, KS, Zagreb, 2013. str. 11.

⁴⁴ Usp. KOVAČIĆ SLAVKO, *Kršćanstvo i Crkva u starome i srednjemu vijeku*, Verbum, Split, 2004., str. 31.

židovskog rata protiv Rimljana (132.-135. godine) zato što su ih smatrali suradnicima s neprijateljima.⁴⁵

2.3. Socijalni progoni kršćana u vrijeme Rimskoga carstva

Na samome početku trebalo bi reći kako kršćanstvo kao takvo, proizvodi samo sebi „probleme“, ne daje si mogućnost neke pobjedničke i mirne situacije bez sukoba i protivljenja. Samo Bog donosi zaključnu pobjedu u dovršenju vremenite povijesti. Stalna „progonjenost“ (čiji se oblici mijenjaju, ne mogu se unaprijed znati, a isto tako dolaze iz unutrašnjosti same Crkve kao i po individualnim i socijalnim relacijama u svijetu, mogu se štoviše prouzročiti vanjskim pojavama- “Antikrist”) je dio života vjernika kršćanina i zajednice Crkve u spasenjskopovijesnoj „nužnosti“ (Lk 24,26; Mt 5,10-12.44) kao situacija prave vjere i nade u kojoj sam vjernik kršćanin, opet moli i grli svoje neprijatelje kao braću, kao određena situacija onog Božjeg djelovanja prema svojoj Crkvi.⁴⁶

2.3.1. Osnove progona na temelju kršćanskog života

Kršćani su na neki način bili poput drugih ljudi, ali nisu bili prihvaćeni. Oni nisu častili hramske bogove⁴⁷, to je ono što ih čini bitno drugačijima (vrijedno je spomenuti i Židove, koji također nisu častili Panteon, ali Rim je bio tolerantan prema njima⁴⁸). Kršćani su bili “ateisti” ako se nisu klanjali rimskoj religiji, u ono vrijeme, što je izazivalo bijes pogana. Oni su bili opasni, oni su paraziti⁴⁹, sa sobom su nosili monoteistički sustav, bili su “neprijatelji bogova”⁵⁰, što je značilo potencijalnu prijetnju za politeistički sustav. Nadalje, izbjegavali su klasičan život, nisu išli u kazališta, borilišta koja nisa bila u skladu s njihovom vjerom te su se odmaknuli od društva i stekli lošu reputaciju, pokazivali superiornost svoje vjere, što je izazivalo nemire. Čin obraćanja na kršćanstvo unosilo je nemir u društvo, što je dovodilo do društvenih raspada. Poganski svećenici su bili neprijatelji kršćana, jer su im stvarali konkurenciju.

⁴⁵ Usp. GRBEŠIĆ GRGO. (2007). *Progoni kršćana, napose u Dioklecijanovo doba*. Diacovensia: teološki prilozi, 15(1), 21-43.; str. 24. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/36284>

⁴⁶ RAHNER KARL i VORGRIMLER HERBERT, *Teološki rječnik*, „TIPOGRAFIJA“ Đakovo, 1992., str. 455.-456.

⁴⁷ Usp. BEDOUELLE GUY, *Povijest Crkve*, KS, Zagreb, 2004., str. 45.

⁴⁸ Usp. DAMJANOVIĆ DARIJA, *Zbornik radova s međunarodnog simpozija o 1700. obljetnici Sirmijsko-panonskih mučenika (304.-2004.)*, KBF, Đakovo, 2011., str. 32.-33.

⁴⁹ Usp. TENŠEK, ZDENKO TOMISLAV. (2007). „*Ekklesía i pólis*“. *Politika u ranokršćanskoj misli*. Bogoslovska smotra, 77(2), 391-417.; str. 399. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/23215>

⁵⁰ SOCCI ANTONIO, *Rat protiv Isusa*, naklada BENEDIKTA, Zagreb, 2013., str. 174.

Kršćani su svojim životom brzo stekli različite neprijatelje, pa i zavisne stoike i filozofe⁵¹, pa se od 2. stoljeća bore i u književnom svijetu.

2.3.2. Stav nekih rimskih vladara prema kršćanima

Na početku, krećemo od cara Tiberija, koji je odlučio da o božanstvu Isusa Krista odluči Senat, no Senat je odbio proglasiti Židova Isusa “bogom”, stoga je kršćanstvo postalo “superstitio illicit”. Car je tada stavio veto na progone, koji ipak počinju s Neronom.⁵² Tertulijan, kršćanski pisac spominje *institutum Neronianum*, no ovdje se ne radi o pravnoj osnovi progona, nego o caru Neronu⁵³, koji je stvorio motive za progone. On govori da rimska država pristupa potpuno nedosljedno, to je u prvom redu upućeno protiv naređenja koje je dao car Trajan:

*“Do sada sam postupao protiv onih koji su označeni kao kršćani. Pitao sam ih jesu li kršćani. Ako su to potvrdili pitao sam dva, tri puta prijeteći im smrtnom kaznom. Osudio sam ih ako su ostali neprijateljski raspoloženi. Bez obzira kakvi su bili njihovi prekršaji, nisam sumnjao da se mora u svakom slučaju kazniti njihova tvrdoglavost i neprijateljstvo.”*⁵⁴

Car Hadrijan ostaje nedosljedan u svome stavu. Car Marko Aurelije je naredio progon, koji je trajao od 161. do 180. godine, a potaknut je protukršćanski orijentiranim stoicima. Septimije Sever je naredio progon u razdoblju od 193. do 211. godine. Maksimin Tračanin progonio je kršćane od 235. do 238. godine.⁵⁵ Da li su neki carevi pomogli kršćanstvu? Nisu svi carevi stvarali problematiku “božanskog kulta” Neki carevi su dali kršćanstvu priliku da se razvija, tako da Laktancije spominje “pogodno” razdoblje/dobro vrijeme Crkve nakon Neronovih i Domicijanovih progonstava⁵⁶ »u sljedećim vremenima, u kojima su ključeve Rimskog carstva držali dobri vladari, neometana neprijateljskim napadima, raskrilila svoje ruke na Istok i na Zapad dok nije došao car Decije⁵⁷. On, imajući u vidu potencijalnu opasnost Crkve da preuzme vlast

⁵¹ Usp. GRBEŠIĆ GRGO (2007). *Progoni kršćana, napose u Dioklecijanovo doba*. Diacovensia: teološki prilozi, 15(1), 21-43.; str. 26. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/36284>

⁵² SOCCI ANTONIO, *Rat protiv Isusa*, naklada BENEDIKTA, Zagreb, 2013., str. 138.-139.

⁵³ FRANZEN AUGUST, *Pregled povijesti Crkve*, KS, Zagreb, 1983.g., str. 42-44.

⁵⁴ GRBEŠIĆ GRGO (2007). *Progoni kršćana, napose u Dioklecijanovo doba*. Diacovensia: teološki prilozi, 15(1), 21-43.; str. 23. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/36284>

⁵⁵ Usp. ZEČEVIĆ JURE (2014). *Milanski edikt u kontekstu jedinstvene Crkve i društvenoga suživota u svoje vrijeme i danas*. Crkva u svijetu, 49(1), 11-18; str. 14. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/120761>

⁵⁶ Usp. BEDOUELLE GUY, *Povijest Crkve*, KS, Zagreb, 2004., str. 45.

⁵⁷ Usp. Isto, str. 46.

nad poganskom državom⁵⁸ u 3.st. izdaje zakone, koji su pravno utemeljeni, postupio je po svome planu za progone. Rimski narod je složno podržavao progone. Valerijan je napao kršćane u vremenu od 253. do 260. godine. Maksimijan od 286. do 305., a Galerije od 305. do 311., su, kao i Dioklecijan, u svojim dijelovima Carstva također napadali, progonili kršćane. Dok se za njihova suvladara Konstancija Flora, oca Konstantina Velikog, govori kako u svom dijelu carstva nije iskazivao želju za progon kršćana.⁵⁹ Zaključno, bitno je primijetiti ulogu rimskog cara, on nije bio samo politički i državni glavar, nego i religiozna inkarnacija božanstva, u tome smislu možemo bolje razumijeti carske odluke o progonima kršćana.

2.3.3. Kronološki tijek progona

Tijek progona se odvijao u 3 faze: sve do 100. g. država kršćanstvo tolerira, smatra židovskom sektom. Prvi progon bio je nasilje tiranina Nerona⁶⁰ da se krivnja za požare Rima svalila s njega na kršćane, dolazi do muka i ubojstava, među žrtvama su Petar i Pavao, progon je bio na području grada Rima. Postupak baca ljagu i za 2 stoljeća dolazi do pravne osnove. Razne mjere koje je poduzeo Domicijan bile su okrutno krvoproliće, u njegovo vrijeme po najstarijoj predaji apostol Ivan je bio prognan na Patmos i napisao Otkrivenje. 2. Faza od 100. do 250.g. kršćanstvo se smatra posebnom vjerom, ali ju progone jer je smatraju neprijateljem države, temelj je dopisivanje Plinija i Trajana, postalo je kažnjivo biti kršćanin. Car Hadrijan zabranio je da se popušta težnjama mnoštva i anonimnim prijavama protiv kršćana, to je bilo malo olakšanje. Ali i pod Antoninom Pijom, Markom Aurelijem i Komodom smaknuti su mnogi kršćani. S. Sever je započeo težak progon kršćana, gdje strada i Leonida, otac velikog Origena. Pod Karakalom, Elagabalom i A. Severom vlada mir, M. Trački izdaje protukršćanski edikt, ali Gordijan je prijatelj s kršćanima, još više F. Arapin. 3. Razdoblje od 250.-311.g. Car Decije težio za obnovom rimske države, kršćani potkapaju vjerske temelje carstva, dolazi do zakonski promjena s ciljem iskorijenjivanja kršćanstva i stanovnike carstva se želi privesti rimskome kultu.⁶¹ Naime, car je donio

⁵⁸ Usp. TENŠEK ZDENKO TOMISLAV. (2007). „*Ekklesia i pólis*“. *Politika u ranokršćanskoj misli*. Bogoslovna smotra, 77(2), 391-417.; str. 399. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/23215>

⁵⁹ Usp. ZEČEVIĆ JURE (2014). *Milanski edikt u kontekstu jedinstvene Crkve i društvenoga suživota u svoje vrijeme i danas*. Crkva u svijetu, 49(1), 11-18; str. 14. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/120761>

⁶⁰ Usp. SOCCI ANTONIO, *Rat protiv Isusa*, naklada BENEDIKTA, Zagreb, 2013., str. 29.

⁶¹ Usp. TENŠEK ZDENKO TOMISLAV (2007). „*Ekklesia i polis*“. *Politika u ranokršćanskoj misli*. Bogoslovna smotra, 77(2), 391-417.; str. 399.-400. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/23215>

odredbu, prema kojoj svi koji prinesu žrtvu caru, stječu potvrdu o pokornosti, zvanu "libellus"⁶². Tko god ne posjeduje potvrdu, može biti mučen i ubijen. Postojale su komisije za nadzor broja žrtava, mnogi su pokleknuli u vrijeme progona. Deci je umire i nasljeđuju ga Gal (251-253) i Valerijan (253-260), nastavljaju s progonima. Papa Kornelije je prognan u Civitavecchiu, tamo umire i nasljednik Lucije morao je u progonstvo. 257.g. raste mržnja na kršćane i kreće progon na crkvenu hijerarhiju. U sjevernoj Africi i Egiptu bacili su u tamnicu biskupe C. Kartaškog i Dionizija Aleksandrijskog, a mnogi kršćani osuđeni su na rad u rudnicima. Ciprijan je tješio, hrabrio kršćane prije mučeništva, govoreći da se tada Gospodin „sam u nama bori, sam s nama ulazi u boj, sam u našoj teškoj borbi daje pobjedničku nagradu i prima je“. Vrhunac je običaj da se mučeniku daje naslov "Christophoros".⁶³

Drugi carski edikt (258) naredio je da se smaknu svi klerici, koji uskraćuju žrtvu. U Rimu je umro i papa Siksto II. mučenički sa svojim đakonima. Galijen povlači edikte o progonima, nastupa mirno razdoblje, ali dolazi Dioklecijan (284-305.), pod utjecajem Galerija⁶⁴ započinje 303. godine najkrvaviji progon od svih do sada. Naređeno je da se razore sve crkve, spale sve knjige, zabranjuju se bogoslužja⁶⁵. Dva daljna edikta proširila su progon na sav kler u carstvu. Četvrti edikt imao jasan cilj da potpuno uništi kršćanstvo, njega je izdao Galerije, poslije isti uviđa da borba nema uspjeha, razbolio se i obustavio progon. U travnju 311.g. izdan je iz prijestolnice Sardike edikt o toleranciji, koji priznaje kršćanstvu pravo na opstanak⁶⁶. Konstantinova pobjeda nosi pobjedu kršćanstva u rimskom carstvu.⁶⁷

Godine 313. Konstantin se sastao s Licinijem, pa su izdali dokument objavljen u Milanu. "Milanski edikt" dao je svim religijama slobodu savjesti i bogoslužja i obnovio kršćansko vlasništvo. No Licinije, poganin ipak je progonio kršćane na Istoku. No da li je to sve? Naravno da nije, Crkva nije bila zaštićena od ponovnog progona u vremenu

⁶² COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 53.

⁶³ JEDIN HUBERT, *Velika povijest Crkve I*, KS, Zagreb, 1972., str. 325.

⁶⁴ Usp. BEDOUELLE GUY, *Povijest Crkve*, KS, Zagreb, 2004., str. 46.

⁶⁵ Usp. COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 54.

⁶⁶ Usp. GRBEŠIĆ GRGO (2007). *Progoni kršćana, napose u Dioklecijanovo doba*. Diacovensia: teološki prilozi, 15(1), 21-43.; str. 39. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/36284>

⁶⁷ Usp. FRANZEN AUGUST, *Pregled povijesti Crkve*, KS, Zagreb, 1983.g., str. 44.-50.

cara Julijana⁶⁸ (4.st.). U vrijeme cara Teodozija, te 380. kršćanstvo postaje obvezatna državna religija. 391.g., zatvaraju se paganski hramovi i zabranjuju njihovi obredi.⁶⁹

2.3.4. Prikaz jednog progona, “Dioklecijanov progon”

Dioklecijan, se ponašao tolerantno prema kršćanima tijekom 20 godina svoje vladavine, vjerojatno zato što su njegova žena i kći bile kršćanke.⁷⁰ Da li je to zaista bilo tako za cijelo vrijeme vladavine? Prvi edikt⁷¹ (23. veljače 303.) donio je odluku o rušenju svih crkava, spaljivanje svetih knjiga, oduzimanje službi i časti; odnosio se na sav prostor Rimskog carstva. Kršćani, koji su bili robovi nisu imali priliku dobiti slobodu, a kršćani kao takvi nisu bili vjerodostojni svjedoci na sudu. Službeni proglas je izgledao ovako:

Kršćani ne smiju da vrše nikake službe niti da se dovine ma koje časti; imaju se mučiti, pripadali ma kojemu staležu ili bili ma u kojoj časti; njih može svatko da tuži, a oni nikoga – pak ni radi nanesene im nepravde, preljubočinstva ili kradje ; napokon liše se slobode i prava.

I ako netko istrgne i razdere ovaj oglas govoreći , da su to slavodobića Gota i Sarmata (jedan kršćanin u Nikomediji je pokidao oglas), odmah ga izvedoše pred sud, a zatim su ga ne samo kao najgoreg zločinca mučili, već su ga u ognju pekli, dok nije pocrnio kao ugljen. Slavni je ispovjednik vjere sve ove grozote strpljivošću podnio.⁷²

Drugi i treći edikt su zahtijevali uhićenje svećenika i forsiranje prinosa žrtve politeističkom sustavu. Euzebije je pisao: “Bilo je mnogo crkvenih poglavara koji su hrabro prihvatili strašna mučenja dajući prizor velike, velike borbe. Četvrti edikt, izdan u proljeće 304., naredio je svim kršćanima da žrtvuju. Mnogi su odbili i zbog toga podnijeli mučeništvo. U Egiptu je dnevno bilo smaknuto od 10 do 100 kršćana.”⁷³

⁶⁸ Usp. BEDOUELLE GUY, *Povijest Crkve*, KS, Zagreb, 2004., str. 47.

⁶⁹ Usp. COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 59.

⁷⁰ Usp. Isto, str. 54.

⁷¹ Usp. GRBEŠIĆ GRGO. (2007). *Progoni kršćana, napose u Dioklecijanovo doba*. Diacovensia: teološki prilozi, 15(1), 21-43.; str. 36. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/36284>; Usp. CEZAREJSKI EUZEBIJE, *Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 637.-638.

⁷² FIRMIAN CECILIJE LUCIJE LAKTANCIJE, *Kako umriješe progonitelji Crkve?*, Tisak biskupske tiskare, Đakovo, 1913.g., str. 18.

⁷³ GRBEŠIĆ GRGO (2007). *Progoni kršćana, napose u Dioklecijanovo doba*. Diacovensia: teološki prilozi, 15(1), 21-43.; str. 36.-37. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/36284>

2.4. Stav nekih poganskih pisaca o progonima kršćana

Poganski narod je bio neprijateljski raspoložen prema kršćanima. Princip je bio otpor prema novom, drugačijem, a “vjetar u leđa” su bile sumnje i prihvatanje raznih glasina. Stoga, neprijateljstvo su iskazali i mnogi obrazovani pogani, javni djelatnici, pisci i filozofi.⁷⁴ Ovdje dolje ćemo prikazati što to kažu poganski pisci o kršćanima!

2.4.1. Tacit

On daje izvještaj o progonu kršćana⁷⁵ što se dogodio u Rimu za vrijeme vladavine cara Nerona. Car je upotrijebio ovo sredstvo da bi ušutkao glasine “(rumores)”, koje su ga optuživale za požar, koji se dogodio. Ova tvrdnja je dugo bila usamljena. Prema Tacitu, na kršćane je bio usmjeren bijes naroda, oni su bili kao “mračna barbarska sekta”, na koncu konaca, žrtveni jarci. Kršćanstvo je promatrano kao sekta proizašla iz židovstva, što je podrazumijevalo “mržnju prema čovječanstvu”, a možda su se grupirale optužbe za ateizam, incest i ritualno ubojstvo. Kasniji kršćanski pisci neronovsku represiju su pokazali na krivi način, kao religijski progon, sličan onima u 2. i 3.st., pa se držalo da je za vrijeme Nerona postojao zakon koji bi udario kršćane. Takav zakon ne spominju ni Plinije ni Trajan, ni Hadrijan. Riječ je bila o antikršćanskom nasilju u vidu potrebe žrtvenog jarca, a religiozni motivi se mogu ostaviti po strani. Donosimo tekst o Neronovim progonima od P. Kornelija Tacita, *Annales*, XV, 44, 2-5:

...Neron, dakle da ušutka glassine, kao krivce pokazao je i biranim kaznama udario one koje je narod zbog njihove opakosti zvao kršćanima. Začetnik njihova imena Krist za Tiberijeva vladanja po naredbi prokuratora Poncija Pilata bijaše pogubljen; tada ugušeno zlokožno praznovjerje ponovno se počelo širiti ne samo Judejom, zavičajem toga, zla, nego također i Gradom (Rimom), gdje se odasvud slijevaju i cvjetaju zločin i besramnost. Najprije su, dakle, bili uhićeni oni koji su priznavali, potom mnoštvo onih koje su ovi prvi pokazali, zacijelo ne krivih za požar, nego njihove mržnje prema ljudskom rodu. Osuđenima na smrt bilo je pridodano i ruglo: maskirani kao divlje zvijeri bili su raskidani od pasa, ili razapeti i na smiraju dana spaljeni- bivali su zapaljeni kao baklje da bi rasvjetljivali noć. Neron je bio davao vlastite vrtove za

⁷⁴ Usp. KOVAČIĆ SLAVKO, *Kršćanstvo i Crkva u starome i srednjemu vijeku*, Verbum, Split, 2004., str. 66.

⁷⁵ Usp. SOCCI ANTONIO, *Rat protiv Isusa*, naklada BENEDIKTA, Zagreb, 2013., str. 131.; Usp. COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 44.

ovaj spektakl kao i cirkuske predstave, miješajući se među svjetinu odjeven kao kočijaš ili stojeći na kolima. Zbog toga, s obzirom na žrtve, premda bijahu štetne osobe i zaslužni primjerene kazne, rađao se osjećaj samilosti, kad nisu bili žrtvovani za javno dobro, nego okrutnosti pojedinca.⁷⁶

2.4.2. Epiktet

Rob i stoički filozof, jedan od glavnih predstavnika Stoe⁷⁷ uz Seneku i Marka Aurelija⁷⁸, rođen oko 50.g. u Hijerapolisu Frigijskom, gdje je oko 60.g. već djelovala kršćanska zajednica, u Rimu je boravio do izbacivanja filozofa, što ga je zapovijedio car Domicijan, a zatim u Nikopolisu Epirskom. Mogao je na neki način doći u doticaj s religioznim krugovima. Donosimo Epiktetov tekst, *Diatrise sabrane od njegovog učenika Ariana, IV, 7, 6*:

*Zbog ludosti neki se mogu tako ponašati u takvim situacijama i, poput Galilejaca (=kršćana) po nekoj vrsti navike; jedno razumno izlaganje, naprotiv, ne može li učiti da je Bog stvorio sve realnosti svijeta i sam svijet slobodan i autonoman u cjelini i njegove dijelove na korist cjeline?*⁷⁹

2.4.3. Plinije Mlađi

Upravljaio je Bitinijom (današnja regija na sjeveroistoku Turske) kao “legatus pro praetor” od rujna 111.g. do smrti oko 113.g. U tom vremenu, došao je u doticaj s kršćanskom zajednicom kao i sa raznim problemima. O tim problemima legata, govori se u njegovom pismu caru Trajanu i njegovom odgovoru. Plinije je umiješan u protukršćansku kampanju, za koju osjeća da nema dovoljno iskustva. U susretu s brojnim anonimnim prokazivanjima kao i s nedostatkom/nedovoljnošću pravnog propisa, traži savjet od cara. 1. Plinijevo pismo caru Trajanu i 2. njegov odgovor prikazujemo ovdje (*Trajanov Reskript Pliniju (Plinije, Ep. X 97)*:

1. “U međuvremenu poduzimam sljedeći postupak za one koje preda mnom optužbe da su kršćani. Pitam ih jesu li kršćani i, ako priznaju, pitam ih i drugi ili treći

⁷⁶ JOZIĆ BRANKO, *Problem religijske ne/tolerancije, Kršćanstvo u Rimskom carstvu do Julijanove vladavine*, Laus, Split, 1995., str. 22.-24.

⁷⁷ Usp. Epictetus, <http://www.iep.utm.edu/epictetu/>,

⁷⁸ Usp. ZUBOVIĆ NINO (2007). *Epiktet*, Priručnik. Prolegomena: Časopis za filozofiju, 6(1), 114-120.; str. 114. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/12395>

⁷⁹ JOZIĆ BRANKO, *Problem religijske ne/tolerancije, Kršćanstvo u Rimskom carstvu do Julijanove vladavine*, Laus, Split, 1995., str. 25.

put pod prijetnjom kazne. Ako ustraju, naređujem smaknuće; za rimske građane pribilježim da ih šalju u Rim”.⁸⁰

2. U razmatranju slučajeva onih koji su ti bili dovedeni kao kršćani, ponio si se, moj zamjeniče, kako je trebalo. Nije moguće dati uredbu koja bi takoreći imala univerzalnu vrijednost. Ne treba ih tražiti; ako budu prijavljeni i ako se dokaže (da su kršćani), moraju biti kažnjeni, ali vodeći računa da tko bude zaniijekao da je kršćanin i to potvrdi činima, zazivajući naše bogove, kolikogod sumnjiv u prošlosti, neka po pokajanju nađe oprost. Anonimne prijave se ne smiju u nijednom sudskom postupku uvažavati. Oni su najgori primjeri prošlosti, nedolični za naše vrijeme.⁸¹

2.4.4. Svetonije

Svetonije je rimski povjesničar, on govori: “Sve što je vrijedno prijezira dolazi s Istoka”. Kršćane je percipirao kao “sloj ljudi odanih novom i zlonamjernom praznovjerju”.⁸² On donosi 2 svjedočenja o kršćanstvu, a ona se odnosi na dva događaja širenja nove religije. Prvo u *Vita Claudii* 25,3 (*Židove, koji su podstrekavani od Krista neprestano izazivali nered, izbacio je iz Rima*), odnosi se na izgon Židova iz Rima⁸³ po carskom dekretu. Događaj se smješta u 41. odnosno 49. godinu, a razlog izbacivanja Židova iz Rima bili bi neredi/nemiri u židovskoj “atmosferi” uzrokovani aktivnošću “Kresta” o kojem piše samo Svetonije. Drugo svjedočanstvo *Vita Neronii* 16,3 (*Bijahu teško kažnjavani kršćani, vrsta ljudi odanih novom i zlotvornom praznovjerju*). Svetonije ne povezuje požar u Rimu sa kažnjavanjem kršćana. To provođenje kazni, koje carski biograf navodi u katalogu Neronovih zasluga, čini se povezano sa zlim karakterom praznovjerja, nova sekta nosi oznaku čarobnjaštva.⁸⁴

⁸⁰ COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 45.

⁸¹ JOZIĆ BRANKO, *Problem religijske ne/tolerancije, Kršćanstvo u Rimskom carstvu do Julijanove vladavine*, Laus, Split, 1995. str. 25.-29.

⁸² COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 38.

⁸³ Usp. SOCCI ANTONIO, *Rat protiv Isusa*, naklada BENEDIKTA, Zagreb, 2013., str. 179.

⁸⁴ JOZIĆ BRANKO, *Problem religijske ne/tolerancije, Kršćanstvo u Rimskom carstvu do Julijanove vladavine*, Laus, Split, 1995. str. 30-31.

2.4.5. Flegon Tralski

Pripisuje mu se *Kronika prema olimpijadama* u 16 knjiga, koja obuhvaća razdoblje od prve olimpijade (776/5. pr. Kr.) do Hadrijanovog vremena, gdje se govori o 2 trenutka kršćanske povijesti. Od toga ostali su samo dijelovi, a za nas su zanimljivi jedan odlomak od Sextusa Iuliusa Africanusa i dva odlomka od Origena. Govori se o pomrčini i zemljotresima, koji se vežu uz događaj Isusove smrti te o Isusovu proroštvu o budućim događajima, možda padu Jeruzalema, kojeg je on krivo pripisao apostolu Petru. Flegont Tralski, piše *Kronika prema olimpijadama, knj. XIII*:

a) Sextus Iulius Africanus, *Kronika* 610, 12 (kod Georgija Sincela):

*Flegont pripovijeda da se u vrijeme cara Tiberija, za vrijeme punog mjeseca zbila potpuna pomrčina sunca od šeste do devete ure.*⁸⁵

b) Origen, *Contra Celsum*, II, 33 (usp. II, 59):

Glede pomrčine koja se zbila u vrijeme cara Tiberija, za čije je vladavine i Isus bio razapet i glede velikih potresa koji su tada uslijedili pisao je i Flegont držim u XIII i XIV knjizi Kronike.

c) Origen, *Contra Celsum*, II, 14.:

*Flegont čini mi se u XIII ili XIV knjizi Kronike pripisao je Kristi i jedno predskazanje budućih događaja, brkajući između Petra i Isusa i posvjedočio je da su stvari tekle onako kako je on bio rekao.*⁸⁶

2.4.6. Celzo

Celzo je bio filozof i veliki kritičar kršćanstva, o njegovome životu ne zna se puno, ali se zna da je pisao filozofsku kritiku kršćanstva oko 178.g. djelo *Alethés logos*⁸⁷, što bi značilo *Istinita riječ*. U svome djelu napada židovstvo i kršćanstvo, bori se za pogansku kulturu, poziva druge pogane na očuvanje te kulture. Radilo se vjerojatno o Celzovom odgovoru Justinu filozofu, koji je postavio u pitanje cijelu antičku kulturu: racionalnost, vjeru u bogove, građansku svijest i poštovanje prema tradiciji, koju su kršćani odbacili. Justin je svojim riječima uznemirio poganske krugove. No Kako Celzo napada? Govori da su kršćani pobunjenici prema čitavoj

⁸⁵ Phlegon of Tralles, <http://www.freechristianteaching.tv/the-ad-33-date-of-the-crucifixion-according-to-phlegon-a-secular-greek-historian>

⁸⁶ JOZIĆ BRANKO, *Problem religijske ne/tolerancije, Kršćanstvo u Rimskom carstvu do Julijanove vladavine*, Laus, Split, 1995. str. 31.-32.

⁸⁷ SOCCI ANTONIO, *Rat protiv Isusa*, naklada BENEDIKTA, Zagreb, 2013., str. 185.

tradiciji, oni unose raspadanje u društvo i državu.⁸⁸ Napada u stilu židovske klevete u odnosu na Krista i kršćanstvo: Isus je sin rimskog vojnika i preljubnice Marije⁸⁹, on se koristio s magijom, muka i uskrsnuće su izmišljeni od strane učenika, evanđelja se razilaze u tvrdnjama, vjera kršćana ne nosi znak racionalnosti⁹⁰. Kršćanske zajednice smatra »nezakonitim udruženjima« i »odmetničkim židovstvom«, na taj način poziva državu da reagira na opasnost kršćanstva. Celzo je udario snažno po kršćanima, no trebalo je vremena da se pronađe netko tko bi mu mogao odgovoriti. Kad je polovinom 3. stoljeća slika svijeta izmijenjena u korist kršćana, na Celzove napade odgovorio je Origen, koji je uvidio slabost i površnost Celzovih argumenata. Origen u svom djelu *Protiv Celza*, odgovara da su kršćani su lojalni građani i priznaju rimsku vlast, plaćaju porez i služe vojsku, ali tražiti bilo kakvu kolaboraciju s državom koja bi vodila kulturnom štovanju cara, a što Celzo nudi kršćanima kako ih se ne bi progonilo, to kršćani nikad neće prihvatiti niti učiniti.⁹¹

⁸⁸ KRETSCHMAR GEORG, *Origen, u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 37.

⁸⁹ Usp. SOCCI ANTONIO, *Rat protiv Isusa*, naklada BENEDIKTA, Zagreb, 2013., str. 185.-186.

⁹⁰ Usp. COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 39.

⁹¹ Usp. TENŠEK ZDENKO TOMISLAV (2007). „*Ekklesia i pólis*“. *Politika u ranokršćanskoj misli*. Bogoslovska smotra, 77(2), 391-417.; str. 400.-403. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/23215>

3. Progoni crkvenih otaca

Božji čovjek onoga vremena se našao pred izazovima životnih problema, koji se pojavljuju u obliku fizičkih progona. Jasnije, Božji ljudi su se zbog aktivnog vjerničkog života, zbog mjesta i vremena, tadašnje politike i prilika brzo našli u progonima, koji su provođeni od strane vladara Rimskoga carstva i od državne strukture. U ovome središnjem dijelu rada, govorit ćemo o pojedinačnom progonu Otaca.

3.1. Ignacije Antiohijski

Ignacije je rođen je u poganskoj obitelji, no u jednom dijelu života se obratio te postao učenik sv. Ivana. On je bio 2⁹² ili 3. biskup Antiohije. Pretpostavlja se da je poznao neke apostole. Za progonstva u vrijeme cara Trajana bio je osuđen “ad bestias” (pred zvijeri) i u Rimu umro mučeničkom smrću.⁹³ *Martyrium S. Ignatii*-spis iz IV.-V. st. daje nam podatke o Ignaciju, kada je kao “rob” bio prisiljen ići u Rim. Na putu za Rim, stao je u Smirnu i tu se susreo s biskupom Polikarpom te primio poslanike susjednih Crkava (Efeške, Magnezijske, Trallske) i njihove biskupe. Iz Smirne je njima pisao i svoje poslanice da im zahvali što su ga pozdravili na putu po svojim poslanicima, tada sastavlja i poslanicu Rimljanima. Doveden u Troadu, upravio je svoja pisma crkvama u Filadelfiji, Smirni i Polikarpu, a zatim brodom putuje do Neapolisa, Filipa, Soluna, Drača. U Rimu je umro mučeničkom smrću, kako je sam i htio, to se dogodilo za vrijeme vladavine cara Trajana. Ignacijeve poslanice govore o kršćanskim mučenicima, o njihovoj psihologiji i o zanosu s kojim su oni bili spremni umrijeti. Ove poslanice pružaju prvi primjer teologije mučeništva u patrističkoj literaturi, a *Poslanica Rimljanima* donosi bogati teološki tekst o mučeništvu u staroj Crkvi. Mučeništvo se doživljava kao specifičan dar od Boga, koji se može izgubiti. Najbitnija odrednica Ignacije teologije mučeništva je povezivanje mučeništva i euharistije: “Pšenica sam Božja, i zubi me zvijeri melju, da se nađem čistim kruhom Kristovim” (Rim 4,1). “Ne radujem se hrani raspadljivosti ni užicima ovoga života. Kruh Božji hoću, koji je tijelo Isusa Krista, onoga iz sjemena Davidova, i kao piće hoću krv njegovu, koja je ljubav neraspadljiva. Više ne želim živjeti na način ljudi” (Rim 7,3-8,1). U euharistiji nam je Krist dao zrno onoga što on jest, pokrenuo je u nama djelovanje, koje je i njega dovelo

⁹² Usp. MANDAC MARIJAN, *Euzebij Cezarejski Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 331.

⁹³ Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 18.-21.

do uskrsnuća. Prema Ignaciju, euharistija je hrana i punina za mučenika. Činom mučeništva, čovjek postaje čovjek u istini.⁹⁴ Ignacije je iz Sirije poslan u Rim da svjedoči za Krista kao hrana zvijerima.⁹⁵ Na putu za Rim govorio je ove riječi:

*Od Sirije sve do Rima borim se sa zvijerima, na kopnu i moru, noću i danju, vezan uz deset leoparda, tj. uz odred vojnika. Na primljeno dobročinstvo oni bivaju gori. No njihovim zlostavljanjem postajem uvježbaniji, ali time nisam opravdan. (Rimljanima, V, 1)*⁹⁶

U Rimu je branio ideju utjelovljenja, govoreći da Isus Krist ima božansku i ljudsku narav, “i meso i duhu, rođen i nerođen, Bog u čovjeku, istinski život u smrti...prvo podložen patnji, a zatim izvan njena dosega”.⁹⁷

Vrijedno je spomenuti kako Ignacije piše Polikarpu upute, kako se treba ponašati kao “progonjeni” Kristov učenik, kako prihvatiti mučeništvo radi Boga:

*Neka te ne smetu oni koji se prave vjerodostojnima, a naučavaju zablude. Čvrst budi kao nakovanj pod udarcima. Odlika je velikog borca biti udaran, a pobijediti. Osobito nam valja sve podnositi radi Boga, kao što i on nas podnosi. Budi još revniji nego što jesi. Pomno prosuđuj vremena. Iščekuj onoga koji je iznad vremena, bezvremenoga, nevidljivoga, radi nas vidljivoga, neopipljivoga, nepodložna trpljenju, radi nas podložna trpljenju, onoga koji je radi nas sve podnio.*⁹⁸

⁹⁴ PAVIĆ JURAJ – TENŠEK ZDENKO TOMISLAV *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 18.-21.; BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 70.-71.; str. 83.-84.

⁹⁵ Usp. MANDAC MARIJAN, *Euzebije Cezarejski Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 358.

⁹⁶ RUBEN IOAN IVAN (2013). *Povezanost spasenja, mučeništva i trpljenja prema sv. Ignaciju Antiohijskom*. Kairos, 7(2), 191-205., str. 192.-193. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/112461>; MANDAC MARIJAN, *Euzebije Cezarejski Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 359.

⁹⁷ COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 41.

⁹⁸ *Apostolski Oci I., Ignacije Antiohijski, Pismo Polikarpu* (Prijevod: mr. sc. Branko Jozić), Verbum, Split, 2010. g. str. 86.; BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 88.-89.

3.2. Sv. Polikarp iz Smirne

Polikarp se vjerojatno pojavio na ovome svijetu oko 69.g., bio je učenik sv. Ivana apostola, prema Tertulijanu i Ireneju. Sv. Ivan ga postavlja na položaj biskupa u Smirni. Za nas moderne ljude, on je svjedok žive tradicije kao što je bio u svoje vrijeme, u I. i II. st. Bio je veliki borac protiv zabluda; čovjek apostolskog stila, pa je time izazvao pozornost na sebe. Kada su ga tražili progonitelji⁹⁹, mogao je pobjeći, ali nije. Htio je izvršiti volju Božju, biva uhićen, te je i umro u 86. g. svoga života, mučeničkom smrću, završio je svezan na lomači, u Smirni za cara Antonina pod optužnicom da je “ateist” (svaki kršćanin je bio ateist u to vrijeme, zar ne?). S njim umire i jedanaest kršćana. Sve Crkve u Aziji bile su duboko potresene ovim događajem. Želimo istaknuti jedan čin, kojim Polikarp pokazuje svoju duboku vjernost Kristu, na temelju izvještaja o mučeništvu iz drugoga stoljeća. Svjetina je vikala protiv njega: “To je otac kršćana koji je uništio naše bogove, koji mnoge pučava da ne prinose žrtve i ne vrše obrede.” Sudac/prokonzul Stacije Kvadrat je htio prisiliti Polikarpa da prokune Krista, ali ovaj odgovori: “Osamdeset i šest godina mu služim, i ništa mi zla nije učinio, pa kako bih mogao pohuliti na svojega Kralja koji me spasio?” (9,3).¹⁰⁰ Opis Polikarpove muke i smrti, ovdje donosimo 2 izvještaja o mučeništvu “čovjeka vjere”, koji spremno ide do krajnjih granica, čovjek vjernik, koji je nepokolebljiv u svome stavu:

1. *Pošto je izustio “Amen” i dovršio molitvu, ložači potpališe vatru. Kada se razbukatao golem plamen, ugledasmo čudo mi kojima bijaše dopušteno taj prizor gledati i koji smo zato ostavljeni da bismo drugima propovijedali što se zbilo. Plamen, izvijen u luk poput broskog jedra ispunjena vjetrom obavi mučeničково tijelo, postavljeno u sredini izgledalo je kao pečen kruh ili kao zlato i srebro koje u peći blista. Osjetili smo toliko ugodan miris kao da miriše tamjan ili neka druga skupocjena mirisna tvar. Kada zlikovci vide kako mu vatra ne sažiže tijelo, narediš krvniku da pristupi i bodežom ga probode. Kada je on to učinio iziđe golubica i tako obilno opeče*

⁹⁹ Usp. MANDAC MARIJAN, *Euzebije Cezarejski Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 396.-397.

¹⁰⁰ PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 23.-24.; BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 91.; COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 44.

*krv da je ugasila vatru, a svekolika se svjetina čudila tolikoj razlici između nevjernika i izabranika.*¹⁰¹

*2. Blaženi je Polikarp podnio mučeništvo drugoga dana mjeseca ksantika, sedam dana prije martovskih kalenda, na veliku subotu, u osmi sat. Uhitio ga je Herod, za velikoga svećenika Filipa Tralijskoga, za upravitelja Stacija Kvadrata, a za vjekovječne vladavine našega Gospodina Isusa Krista, kojemu neka je slava, čast, veličanstvo i vječno prijestolje od pokoljenja do pokoljenja. Amen.*¹⁰²

3.3. Justin filozof i mučenik

Naziv “filozof” pridavao je sebi sam Justin i poslije svoga obraćenja na kršćanstvo, oba naslova zajedno “filozof i mučenik” prvi mu je dodijelio Tertulijan.¹⁰³ Najveći i najplodniji apologeta II. st. je sveti Justin mučenik, rodio se u današnjem Nablusu oko 100.-110.g., u pogansko-grčkoj porodici u Palestini. Tražio je istinu u raznim filozofskim školama, sve dok nije došao do puta Sv. Pisma¹⁰⁴ No kako je to došlo do “novog puta” Kad je Justin jedne noći u Efezu na obali morskoj šetao i promišljao kao filozof, pridružuje mu se jedan starac, koji ga poziva na istinu i djelovanje, i traži od njega da odbaci oholu filozofiju. Da li bi se ovdje moglo govoriti o progonu filozofije, koja je često ohola? Starac upita mladića što misli o filozofiji i Bogu, a on kaže da je filozofija znanost o apsolutnome bivstvovanju i spoznaja istine, a plaća joj da je blaženi život, za Boga kaže kako je uzrok svih stvari. Riječi su naišle na afirmaciju, ali potreban je Duh Sveti za razumijevanje. Kroz razgovor dolaze do zaključka kako filozofija ne može zadovoljiti ljudski duh, potrebno je nešto više. (c. 5.—6.). Na kome se obratiti? Kojem učitelju? Starac ga uputi na proroke, na Krista i njegove sljedbenike i ujedno ga obodri, neka se lati molitve, da bi mu Bog otvorio vrata svijetla (c. 7.). Starac je otišao, a Justin se počeo mijenjati te je čitao proroke i evanđelje. Dolazi do promjene i shvaćanja kako je kršćanski put “put istine”.¹⁰⁵ Bog

¹⁰¹ *Apostolski Oci I., Polikarp, Polikarpovo mučeništvo* (Prijevod: mr. sc. Branko Jozić), Verbum, Split, 2010. g. str. 120.-121.; BIŠČAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 97.-98.

¹⁰² *Apostolski Oci I., Polikarp, Polikarpovo mučeništvo* (Prijevod: mr. sc. Branko Jozić), Verbum, Split, 2010. g. str. 123.-124.

¹⁰³ BUNIĆ-ŠAGI TOMISLAV, *Povijest kršćanske literature*, KS, Zagreb, 1976. g., str. 270.

¹⁰⁴ Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 68 Usp. BIŠČAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 115.

¹⁰⁵ Usp. BOCK, PETAR IVAN (1929). *Sv. Justin “filozof i mučenik”*. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 10.(4.), 193-203., str. 194. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/60651>

nekada proganja naše umove kako bi mi shvatili što je put, zar ne!? Kako se promijenio, tako je i branio je novu filozofiju onoga vremena, a to je kršćanstvo. Justin je smatrao da se kršćanstvo proganja, zato što se ne poznaje, pa u tome smislu želi prikazati kršćansko učenje, i dok sve to iznosi pred progoniteljima kršćanstva, daje im upozorenje: “Ako vam se čini da su te stvari u skladu s razumom i istinom, cijenite ih; ako pak vam se učine tricama, prezirite ih kao trice, ali nemojte protiv neškodljivih ljudi naređivati smrtnu kaznu kao protiv neprijatelja!” Borio se protiv marcionita i gnostika. Sv. Justin je pogubljen zajedno sa suradnicima od strane cara Marka Aurelija između 163.-/167. g.¹⁰⁶ Ovdje prikazujemo neke dijelove spisa o mučeništvu svetog Justina i njegovih drugova:

Rustik upravitelj kaza: “Uostalo, prijedimo na samu stvar. Ona je nužna i hitna. Skupite se dakle i jednodušno žrtvujte bogovima”. Justin reče: “ Nitko tko ispravno misli neće iz pobožnosti pasti u bezbožnost”. Upravitelj Rustik reče: “Ako ne izvršite što je zapovjedbno, bit ćete bez milosrđa mučeni”. Justin će na to: “Baš nam je želja da se mučeni poradi Gospodina našega Isusa Krista spasimo. To će nam pribaviti spasenje i povjerenje pred strašnijim i općim sudom Gospodina našega i Spasitelja”. Na isti način rekoše i ostali mučenici: “Čini što te volja, mi smo kršćani i nećemo žrtvovati krivim bogovima”. Upravitelj Rustik izreče zatim ovu presudu: “Budući da nisu htjeli žrtvovati bogovima i poslušati carsku naredbu, neka budu odvedeni, izbijeni bičevima i neka podnesu smrtnu kaznu prema odredbi zakona”. Sveti su mučenici, slaveći Boga, izvedeni na uobičajeno mjesto. Bila im je odrubljena glava i tako su dovršili mučeništvo u ispovijedanju Gospodina¹⁰⁷

¹⁰⁶ Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 68.; BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 115.; COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 46.

¹⁰⁷ BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 179.-180.

3.4. Irenej iz Lyona

Irenej je rođen u Smirni ili Frigiji oko 135.-140. g. U svojim mladima danima, slušao je sv. Polikarpa, postigao je solidno teološko i građansko obrazovanje. Ne zna se zašto je Irenej preselio u Galiju. Oko 177. g., nosi ulogu kao izaslanik lionskih mučenika u pitanju montanizma kod pape Eleuterija. Iste godine umire lionski biskup Potin mučeničkom smrću, a na biskupsku stolicu dolazi Irenej. On se s pravom može zvati “otac dogmatike”, borio se protiv gnostika¹⁰⁸, brinuo se za širenje kršćanstva po Galiji, odigrao je važnu ulogu kao posrednik kod pape Viktora po pitanju osude montanista i odnosa s maloazijskim biskupima. Dan Irenejeve smrti je nepoznat, vjerojatno pada u vrijeme progonstva Septimija Severa (oko 202. g.). Grgur Tourski piše da je umro mučeničkom smrću pod Markom Aurelijom, što vremenski ne odgovara. Jeronim ne govori o mučeništvu u *De viris illustribus*, ali na jednom mjestu naziva Ireneja mučnikom. Euzebiје Cezarejski ne spominje uopće Irenejevo mučeništvo, a isto vrijedi za sve pisane spomenike prije VI. st.¹⁰⁹ Bilo bi vrijedno prikazati odnos i “progonstvo” Adama i Krista u Irenejovoj teologiji:

Budući da Irenej svoje naučavanje temelji na Bibliji kao cjelini, on govori o odnosu Adam-Krist, htio bi nešto više reći o tome; o toj drami utjelovljenja čovjeka, a i Boga, tj. Isusa Krista. Paraleliziranje Krista s Adamom pokazuje neku vrstu povezanosti. Ali veza se pronalazi u poklapanju između dolaska otkupitelja i razloga njegova dolaska. Krist je došao na način na koji njegov spasenjski čin se poklapa sa stvarnim zlom, jer je došao kroz Adamovu formu („tijelo“); i obratno, na način adamovskoga grijeha (slabost, neposluh) u negativu se stvorila prilika za otkupljenje u budućnosti. Bog, je ostao povrijeđen u prvomu Adamu, ali se pomirio u drugom Adamu (V 16,3). Još jednu skladnost Irenej donosi, a to je u odnosu Eve i Marije (III 22, 4; V 21, 1). U početku zbog ljudskog grijeha sve je pošlo po zlu i protiv Božje volje. Isus Krist, je na neki način započeo povijest, to je nova povijest. On je prvi čovjek (Adam) nove povijesti, koja će ući u spasenje s pozitivnom znakom. Krist „je u sebi

¹⁰⁸ Usp. COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 47.

¹⁰⁹ Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 93.; Usp. IVONIDES YVES, *Zvijezde koje ne zalaze; Dvadeset velikana Crkve*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2008. g., str. 37.; Usp. BIŠCAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 135.; Usp. BROX NORBERT, *Irenej u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 13.; BUNIĆ-ŠAGI TOMISLAV, *Povijest kršćanske literature*, KS, Zagreb, 1976. g., str. 410.; GOLUŽA BOŽO, *Povijest Crkve*, Teološki institut Mostar, Mostar, 1998. g., str. 78.

sažeo dugi čovjekov razvoj“ (III 18,1) i „tako rekapitulirao veliki poredak spasenja“ (III 23,1). „Ponavljanjem“ Irenej naziva događaje, po kojima je Bog u Kristu opet krenuo iz početka i dosegao ono staro, kako bi usmjerio prema sretnom kraju. Krist je sve ispunio u svrhu spasenja. Da bi se staro zacijelilo, moralo se ponoviti u Kristu (III 21,10). To je imanentni „zakon“ svijeta i povijesti, po kojemu se dade uvidjeti relacija i dokazljivost svega što se zbivalo. Krist je „povezao početak s krajem i gospodar je obaju (Zavjeta)“ (Iv 34,4).¹¹⁰

3.5. Hipolit Rimski

Rođen je oko 170. g. negdje u Grčkoj. Koristio se grčkim jezikom, iako je živio u Rimu; odličan je poznavalac grčke filozofije. Focije spominje da je bio učenik sv. Ireneja, za svećenika ga je zareadio papa Zefirin 212. g. Hipolit je bio poznat po svojim propovijedima i izlaganjima u Rimu. Origen, je jednom posjetio Rim te se našao u prilici da čuje izlaganje, bili su u dobrim odnosima, kao svećenik u Rimu nametnuo se svojom širokom kulturom. Hipolit je bio vatreni borac protiv monarhijanaca, posebno sabelijanaca; Papu Kalista je optužio za sabelijanizam (Otac, Sin, Duh Sveti su različiti načini postojanja istog bića), te osniva stranku koja ga je proglasila biskupom, te postaje prvi protupapa u povijesti. Razdor je trajao do 235.g., kada je papom postao Pontijan. Car Maksimin je obojicu protjerao u izgnanstvo na Sardiniju, tim povodom se Hipolit izmirio s Crkvom, umro je na Sardiniji mučeničkom smrću 235. g. skupa s papom Pontijanom.¹¹¹ Ovdje donosimo jedan tekst iz *rasprave: pobijanje svih krivovjerja svetog Hipolita, svećenika*:

Ne vjerujemo ispraznim riječima, niti nas zanose nagli porivi srca. Ne laska nam zanimljiva rječitost govora, nego čvrsto vjerujemo riječima što ih je izrekla božanska snaga. Te je riječi Bog predao svome Sinu, a Sin ih je govorio i po njima je odvratio čovjeka od neposluha. Nije ga silom podvrgao u ropstvo, nego ga je dragovoljnim savjetom pozvao na slobodu. Otac je na kraju vremena poslao Sina-Riječ i htio je da više ne govori po prorocima i da se jasnije shvati ono što se propovijeda. Zapovijedio je da se Riječ ukaže očima, da je svijet vidi i spasi se. Upoznali smo da je ta

¹¹⁰ FRIES HEINRICH i KRETSCHMAR GEORG, *Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 18.

¹¹¹ Usp. PAVIĆ JURAJ- TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 100.; Usp. BIŠČAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 158.; USP. COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 50.-52.

Riječ od Djevice uzela tijelo i objavila staroga čovjeka u novome oblikovanju. Znamo da je on uzeo našu ljudsku narav. Da nije istu narav uzeo, uzalud bi zapovjedio da ga slijedimo kao učitelja. kad bi on kao čovjek bio možda druge naravi, zašto bi slične stvari zapovjedio nama koji smo slabi od rođenja. Kako li je on dobar i svet! Da ga ne bismo smatrali drugačijim od nas, htio je raditi, gladovati, žeđati, spavati, podnijeti muku i umrijeti. Očitovao je i svoje uskrsnuće prikazujući u svemu tome kao prvinu svoju ljudsku narav, da ti u patnji ne kloneš duhom nego priznaš da si i sam čovjek i da očekuješ ono što je Bog njemu udijelio. A kad ga priznaš kao pravoga Boga, imat ćeš besmrtno i nepropadljivo tijelo zajedno s dušom. Postići ćeš nebesko kraljevstvo ti, koji si boravio na zemlji i upoznao nebeskog Kralja. Bit ćeš zajedničar Božji i subaštinik Kristov. Nećeš biti podložan požudama, ni strastima, ni bolestima, jer si postao sličan Bogu. Što god si slaba morao podnijeti kao čovjek, to je Bog pripustio. A što god dolikuje Bogu, to je Bog obećao dati, jer si postao pobožanstvenjen i besmrtan. Očevidno, upoznaj samoga sebe priznavajući Boga koji te je stvorio. Onomu koji je od Boga pozvan dolikuje spoznati i biti spoznan. Ne prepirite se, dakle, među sobom i ne pomišljajte na uzmak. Krist je Bog nad svima. On je odlučio oprati ljude od grijeha i obnoviti staroga čovjeka. On je čovjeka u početku nazvao svojom slikom, a po toj je slici pokazao ljubav koju prema tebi ima. Ako poslušаш njegove uzvišene zapovijedi i postaneš dobar sljedbenik dobrog Učitelja, bit ćeš mu sličan i od njega nagrađen. Nije siromah Bog, koji je i tebe učinio sličnim sebi na svoju slavu.¹¹²

Osim što donosimo, želimo i analizirati u vidu vjere i progona:

1. Potrebno je čvrsto vjerovati.
2. Otac govori Sinu, a Sin ljudima-naznaka Trojstvene komunikacije, koja može biti upućena prema ljudima.
3. Čovjek nije rob, nego je pozvan na slobodu. Čovjekov progon je sloboda s kojim se bori.
4. Isus Krist se utjelovio, dao se progoniti u ljudsko tijelo.
5. Isus Krist se utjelovio, kako bi ga mogli slijediti.
6. Uskrsnuće je snaga za borbu duše i tijela.
7. Vjerovati znači usmjeriti se na besmrtno tijelo i dušu. Biti u zajedništvu. Biti slobodan od prolaznih smetnji.

¹¹² BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 162.-163.

8. Upoznati sebe i Boga.

9. Isus Krist je dao novu priliku svakome čovjeku.

3.6. Klement Aleksandrijski

Tit Flavije Klement je rođen u Ateni, tu stječe i filozofsku naobrazbu. Nakon lutanja po “Mediterranskom bazenu”, zaustavlja se u Aleksandriji, gdje počinje poučavati potkraj II. st. Klement je naslijedio Pantena. Vjerojatno početkom III. st. napušta Egipat bježeći pred progonstvom Septimija Severa. Odlazi u Kapadociju, Aleksandru koji je kasnije postao biskupom Jeruzalema i bio veliki Origenov prijatelj, umro je oko 215. g. Klement je sav svoj život posvetio istraživanju istine, promatra objavu u svezi sa spoznajom, kada kritizira pogansku vjeru, kod njih nalazi mnogo dobra, jer je Bog pogane pripravlja po filozofima na primanje evanđelja onako kako je Židove po prorocima.¹¹³ Smatrao je da je i grčka filozofija dar Božji te je pomoću nje pokušavao rješavati mnoga teološka pitanja. U svom nastojanju da nadvlada suprotnosti između te filozofije i kršćanstvu činio je neke ustupke platonizmu, stoicizmu i gnosticizmu, ali nikada ne popuštajući heretičkoj filozofiji.¹¹⁴ Klement se borio s heretičkom filozofijom, sa “duhom svijeta”. Jedno od njegovih poznatih djela su *Stromata* (Sagovi), koji sadrže filozofsko-kulturnu bitku, koji su bili upućeni prema grčkim filozofima da bi im se pokazalo kako je samo kršćanski gnostik zapravo pobožan, a autor se služi njihovom kulturom i njihovim jezikom i izbjegava što je više moguće oslanjati se na Pisma. Iz djela (*Strom VII 1*):

“Vrijeme je da se pokaže Grcima, kako je samo gnostik uistinu pobožan, zbog čega, kada filozofi nauče tko je pravi kršćanin, osudit će vlastito neznanje. Oni naslijepo, nasumce progone kršćansko ime i bez kriterija nazivaju bezbožnicima one koji poznaju pravoga Boga. Možda upravo u pogledu filozofa priliči pribjegavati najuvjerljivijim racionalnim dokazima, tako da oni, koji su već izobraženi na temelju svoje kulture, mogu razumjeti, premda se još uvijek nisu pokazali dostojnima sudjelovati u snazi vjere. Proročke izreke za sada nećemo spominjati...I ako se naše

¹¹³ Usp. PAVIĆ JURAJ- TENŠEK ZDENKO TOMISLAV *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 106.; Usp. MANDAC MARIJAN, *Euzebije Cezarejski Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 511.

¹¹⁴ Usp. GOLUŽA BOŽO, *Povijest Crkve*, Teološki institut Mostar, Mostar, 1998. g., str. 79.

*riječi nekima budu činile različite od božanskih Pisama, mora se ipak znati da one iz njih crpe duh i život....”*¹¹⁵

3.7. Origen

*Origen je jedan od najjačih duhova, ne samo Crkve nego i čovječanstva!*¹¹⁶

Origen je rođen u Aleksandriji, središtu intelektualnih gibanja oko 185.g., samo ime je kombinacija grčkog i egipatskog (horus izdanak), dolazi iz kršćanske kuće. Otac Leonida, prema Euzebiju, je doživio mučeništvo (Origen je kao najstarije dijete poticao oca da hrabro podnese mučeničku smrt, to ga je sigurno obilježilo). Origen je odrastao, trebao se brinuti za vlastitu obitelj te postaje učitelj. On je brzo napredovao, s 18 godina je bio postavljen kao voditelj poduke za katekumene, htio je držati liniju odvajanja Crkve od hereza. Napustio je pogansko naučavanje i shvatio doslovno tekst iz Mt 19,12 te uškopio samog sebe, no ostaje pitanje na koji način? Origen je studirao filozofiju. Grci su ga zvali veliki filozof, bio je jako dobar u poznavanju i izlaganju filozofije, putovao je u Rim, Grčku, Jeruzalem.¹¹⁷

On dolazi u sukob sa crkvenom vlašću oko 228.g., poziva ga se u Ahaju, gdje je došao i planirao rediti se za svećenika, kako bi imao veću čast u propovijedanju riječi Božje!? Poslije biskup Demetrije govori da je nepravilno došao do službe sv. Reda, saziva sinodu i isključuje Origena iz crkvene zajednice zbog njegovog čina sakaćenja, ako to je bilo tako? Dolazi do saziva nove sinode, opet ga se osuđuje te odlazi kod prijatelja u Cezareju. Neki povjesničari bacaju sumnje na istinitost sabora. Oni kažu kako se na prvoj sinodi biskupi, prijatelji Demetrijevi bore protiv osude Origena. Na drugoj sinodi poziva najbolje prijatelje, koji osuđuje Origena, ali to osudu osim tih prijatelja nisu priznali biskupi Palestine, Ahaje i Arabije, nego prihvataju Origena poslije osude, oni govore da je jedini uzrok problema/progona bila Demetrijeva ljubomora, jer teško se nosio s Origenovom slavom. Nasljednik Demetrija, novi biskup Heraklo saziva sabor u Aleksandriji i isključuje Origena iz Crkve, ovo isključenje je bilo radi krivog propovijedanja. Ovaj trenutak svjedoči i Origenov najbolji branitelj

¹¹⁵ MORESCHINI CLAUDIO, *Povijest patrističke filozofije*, KS, Zagreb, lipanj, 2009. g., str. 99.

¹¹⁶ Usp. IVONIDES YVES, *Zvijezde koje ne zalaze; Dvadeset velikana Crkve*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2008. g., str. 83.

¹¹⁷ Usp. KRETSCHMAR GEORG, *Origen, u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 25.-26.; Usp. BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 164.; Usp. COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 52.; Usp. MANDAC MARIJAN, *Euzebij Cezarejski Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 528.

Pamfil u svojoj *Apologiji*. Je li Origen i nakon toga bio krivovjerac? On nije bio formalni krivovjerac: a) papi Poncijanu je bio poznat odnos biskupa Demetrija i Herakla prema Origenu, ali ga nije javno osudio. b) Origen je nakon osude ostao u zajedništvu s biskupima Palestine, Ahaje i Arabije i drugima pravovjercima c) nije se smatrao krivce, to vidimo po pismu njegovim prijateljima. d) poslije osuda vodio je teološku školu u Cezareji i odgojio u njoj sv. Grgura čudotvorca, koji je prevodio je i komentirao sv. Pismo i 244. g. biva pozvan od jedne sinode da dođe u Arabiju propovijedati i čuvati narod od heretičkih nauka te njegova propovijed doživljava veliki uspjeh e) pod konac života piše papi Fabijanu i brani svoje pravovjerje. U Decijevom progonstvu 249.g. trpi u tamnici, ali se nije odrekao Isusa Krista. Hereza potiče od oholosti, a Origen nije bio takav. Stoga on nije bio formalni heretik, nikada nije bio pravi protivnik Crkve i uvijek je htio biti u zajedništvu s njom. Egipatski biskupi su ga osudili na izgon, no u isto vrijeme drugi biskupi su ga smatrali pravim sinom Crkve, davali mu da propovijeda, obraća heretike i obavlja druge važne poslove. Kako shvatiti ovo? Cijeli život je proveo u zajedništvu s Crkvom, a umire pomiren s aleksandrijskom što svjedoči spis o mučeništvu što piše biskup Dionizije Aleksandrijski (265.g.). Sabori su ga osuđivali, ali ne kao Arija i druge otvorene protivnike Crkve. Saborska odluka je viša pogodila origenizam, nego Origena. Crkva ne bi osudila njegovo naučavanje da je ono imalo hipotetski oblik. Heretici su se koristili Origenovim idejama, sastavljali opasnu nauku, što je dovelo do rezanja korijena nauke i njezinog autora.¹¹⁸

Što se tiče filozofskog dijela, već od antike, Origen je bio poznat po svojoj upotrebi grčke filozofije, stoga je dolazilo do velikih kritika na njegov račun; u više odgovora Origen je pokazao kako poznaje filozofiju, te ju želi usavršiti; on nije vidio sukob između poganske filozofije i kršćanske vjere, nego filozofiju kao takvo bi trebalo koristiti za produbljivanje vjere.¹¹⁹

Ime Origen nije umrlo sa njime, ostalo je kao živa tradicija, tradicija na temelju koje se vode rasprave i sukobi, o tome svjedoči donji tekstovi.

U trinitarnim sporovima u 4. i 5. st. Origena se često spominjalo. Arijanci su govorili, kako je on bio borac za njihov nauk. Pravovjerni teolozi, posebno oci

¹¹⁸ Usp. GUNČEVIĆ JOSIP (1930). *Origen i origenizam*. Bogoslovna smotra, 18(2), 249-260., str. 255.-257. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/44389>

¹¹⁹ Usp. MORESCHINI CLAUDIO, *Povijest patrističke filozofije*, KS, Zagreb, lipanj, 2009. g., str. 124.

Kapadočani, nisu odabrali arijancima “posvojenje Origena”. No u Crkvi ne misle svi tako, zar ne? Neki smatraju Origena osnivačem arijanizma i drugih krivovjerja.¹²⁰

U 6. st. u palestinskim samostanima vodile su se diskusije o origenizmu, tj. o Origenovom pravovjerju, što je i prije izazivalo mnoge konflikte. Car Justinijan izdao je 542. g. edikt u kojem osuđuje neke Origenove teze iz djela *De principiis*. Tako njegovo ime dobiva svoje mjesto među hereticima. Origen, najveći teolog grčke Crke je postavljen uz Arija i druge heretike. Svi biskupi carstva, a posebno biskup Carigrada i papa Vigilije su pristali uz taj edikt; tri stoljeća nakon smrti Origen je stvarno u najstrožoj formi bio osuđen od sveopće Crkve.¹²¹ Ovdje donosimo jedan Origenov tekst, koji potiče na prihvaćanje kršćanskog načina života, koji je prožet patnjom, progonom, ali utjehom i radošću:

*Isus je za nas položio svoju dušu. Položimo je dakle i mi: uistinu, ne za nj, nego za sebe. Hoću reći: za one koje treba izgraditi naše mučeništvo. Kršćanine, za nas je došao trenutka slave. Kaže Apostol: Ali ne samo to, nego se ponosimo i nevoljama, svjesni da nevolja rađa strpljivost, strpljivost prokušanost, a prokušanost nada. A nada ne razočarava. Samo je Božja ljubav izlivena u srcima našim po Duhu Svetom. Ako je istina ono: kao što su izobilne Kristove patnje, jednako je tako obilata i utjeha po Kristu, onda valja s najvećim žarom prihvatiti Kristove patnje. Neka one budu u nama obilate, ako težimo za bogatom utjehom. Nju postižu svi koji tuguju, ali možda ne u istoj mjeri, jer kad bi utjeha bila jednaka, ne bi bilo napisano: Kao što se patnje Kristove preobilno izlijevaju na nas, tako preobilna biva i naša utjeha. Sudionici u patnjama, već prema mjeri muka što ih trpe s Kristom, bit će sudionici i utjeha. Neka vas to pouči onaj koji je s pouzdanjem rekao: Znajući, kao što ste sudrugovi u patnjama, tako ćete biti i u utjesi. Kristovi naime mučenici s njime razoružavaju vlasti i moći, i s njime slave pobjedu nad njima. Budući da u bili sudionici u njegovim mukama, imaju udio i u onome što je on trpeći junački izveo. koji bi onda drugi dan bio dan spasenja ako ne dan kad smo na taj način odavde otišli?*¹²²

¹²⁰ Usp. GOLUŽA BOŽO, *Povijest Crkve*, Teološki institut Mostar, Mostar, 1998. g., str. 105.

¹²¹ GOLUŽA BOŽO, *Povijest Crkve*, Teološki institut Mostar, Mostar, 1998. g., str. 114.

¹²² BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 173.-174.

3.8. Sv. Ciprijan

Tascije Cecilije Ciprijan rođen je oko 200-210. g. u Kartagi u Africi, pripadao je izgleda bogatoj poganskoj obitelji; te stječe veliku naobrazbu, poznat je bio kao dobar retoričar i sudski branitelj, pod utjecajem svećenika Cecilijana 246.g. prima krštenje, potom postaje svećenikom pa i biskupom. Za vrijeme Decijeva progonstva mnogi su se kršćani odricali vjere, no kada je progonstvo stalo tražili su da ih se ponovno primi u Crkvu. Neki svećenici su ih primali, bez traženja pokore. Kartaga je bila udarena progonom. Ciprijan je bio izvan grada, ali to mu se nije svidjelo, vraća se 251. g., saziva sabor na kojem je opozicija bila isključena, a zaključeno je da otpadnici moraju vršiti strogu pokoru. Za vrijeme kuge (252.-254.) koja je harala u Kartagi, Ciprijan se posvetio njegovanju bolesnika, svoje posljednje dane provodi u žestokoj raspravi u smjeru da li se heretike treba ponovno krstiti. Afrička Crkva je rekla da heretike treba ponovno krstiti, dok je rimska crkva priznavala heretičko krštenje valjanim. Papa Stjepan je prekinuo dopisivanje s afričkim biskupima, ali brzo poslije toga bukne progonstvo Valerijanovo, u kojem je papa Stjepan pretrpio mučeničku smrt (u kolovozu 257.), dok je Ciprijan u rujnu iste godine prognan u Kurubis, a 14. rujna 258. pade blizu Kartage i njegova glava od mučeničke smrti.¹²³ Crkva je velikim naporom tumačila objavljeni Kristov nauk i razvijala svoje ustrojstvo. Pa u tome smislu, Ciprijan, vrlo bitno, izražava se riječima *Extra Ecclesiam nulla salus* (Izvan Crkve nema spasenja) i *Habere non potest Deum patrem, qui Ecclesiam non habet matrem* (Ne može imati Boga za oca, tko nema Crkvu za majku), bilo je uvjerenje svih kršćana.¹²⁴ Ovdje prikazujemo tekst o mučeništvu svetog Ciprijana:

Galerije Maksim se posavjetuje sa svojim vijećem te izreče presudu ovim riječima: "Dugo si živio u svetogrđu. Mnoge si ljude pridobio za svoju opaku sljedbu i postao si neprijateljem bogova i rimske religije. Pobožni i presveti carevi Valerijan i Galijen, August i plemeniti Cezar Valerijan nisu te mogli obratiti na svoju religiju. Stoga, budući da si tvorac i glavni nosilac velikih zlodjela, bit ćeš primjerom svima koje si sebi pridobio svojim svetogrđem: tvoja će krv druge poučiti da poštuju zakon. "Rekavši to, upravitelj pročitao osudu napisanu na ploči: "Tascije Ciprijan je osuđen da

¹²³ Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 131.; Usp. BOCK IVAN PETAR, (1932). *Sv. Cecilije Ciprijan prvi afrički biskup-mučenik*. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 13.(9.), 407-412., str. 408.-409. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/60484>; Usp. BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 182.-183.; Usp. MANDAC MARIJAN, *Euzebij Cezarejski Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 176.; 577.

¹²⁴ GOLUŽA BOŽO, *Povijest Crkve*, Teološki institut Mostar, Mostar, 1998. g., str. 85.-86.

*bude mačem ubijen. "Biskup Ciprijan reče: "Bogu hvala." Nakon te osude mnoštvo braće govoraše: "Nek se s njime nama odrube glave." Zbog toga mnoštva braće iziđe, i mnoštvo svijeta je pošlo za njim. Tako je Ciprijan odveden na Sekstijevo polje, pred razbojnikom je skinuo svoj ogrtač, pao niče na zemlju i pomolio se Gospodinu. Kad je dalmatiku skinuo i predao đakonima, ostane u samoj donjoj haljini i počne dozivati krvnika. Kad je došao krvnik, zapovjedi svojim da mu dadu 25 zlatnika. Braća pred njim prostru plahte i ručnike. Nakon toga blaženi Ciprijan rukom sam sebi zatvori oči. Kad nije mogao sam svezati sebi krajeve platna, prezbiter Julijan i subđakon Julijan mu ih svezaše. Tako je umro blaženi Ciprijan...."*¹²⁵

3.9. Novacijan Rimski

Novacijan Rimski ili Novat iz III. st., moguće da potječe iz Azije. On je rimski svećenik; što se tiče ređenja, biskupa je odvrćao sav kler kao i laici jer nije bilo po pravilima da se uvrsti u klerički red netko tko je zbog bolesti bio u krevetu kršten polijevanjem. U vrijeme Decijeva progonstva, kad je ubijen rimski biskup Fabijan, tada je rimskom Crkvom upravljao kolegij svećenika, gdje je Novacijan bio najvažniji predstavnik. Novacijan je rekao da je Gospodin Isus Krist nemilosrdan, on je odveo neke ljude u bezboštva, stvorio je novacijance, koji su isključivali iz Crkve sve teške grešnike, a ne samo otpadnike. Držali su katoličko krštenje nevaljanim i ponovno krstili, a sebe proglašavali svetima. Sekta se proširila po Španjolskoj i na Istoku sve do V. st. Novacijan je umro mučeničkom smrću za progonstva Valerijanova.¹²⁶

3.10. Sv. Atanazije Veliki

Najslavniji protivnik arijevstva, "Atanazije nasuprot svijeta"¹²⁷, rodio se u Aleksandriji oko 295. g., dolazi iz obitelji kršćana helenskog podrijetla. U svojim mladim danima bio je povezan s monasima u Tebaidi te se redi za đakona aleksandrijske Crkve te kao pratitelj biskupa Aleksandra sudjeluje na koncilu u Niceji. Nakon smrti biskupa, Atanazije je izabran za njegova nasljednika, Tada kreću napadi od

¹²⁵ BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 184.

¹²⁶ Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 135.; Usp. MANDAC MARIJAN, *Euzebij Cezarejski Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 564.-571.; 582.

¹²⁷ COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 60.

strane arijevaca i protivnika Nicejskog koncila. 5 puta je bio prognan, znači 5 puta je maknut sa svoje stolice i u progonstvu je proveo 17 godina. Prvi put je osuđen na temelju krivih optužbi koje nisu bile s područja teologije, te ga car Konstantin protjeruje u Trier. Poslije Konstantinove smrti vraća se nazad, ali je je sabor u Antiohiji 340. g. obnovio osudu. Atanazije je morao naći utočište u Rimu, gdje ga je papa Julije I. ga uzeo pod zaštitu, ali se u Aleksandriju mogao vratiti tek 346. g. Kasnije pod Konstancijevim pritiskom opet je svrgnut na saborima u Arlesu 353. g. i Milanu 355. g. te bježi u pustinju. Car Julijan 361. g. opoziva sve osude. Atanazije se vraća i održava sabor 362. g. Iste godine ponovno bježi, ali se vraća poslije smrti Julijanove. Posljednje progonstvo dogodilo se u vrijeme cara Valensa 365. g. Tada se 4 mjeseca skrivao u jednoj poljskoj kući blizu Aleksandrije. Valens je popustio i omogućio mu povratak 366. g. Umro je u Aleksandriji u noći između 2. i 3. svibnja 373. g.¹²⁸ Atanaziju je na prvom mjestu bilo upravljanje Crkvom u Egiptu, zatim što je jako bitno za uočiti-obrana (od “žestokih napada arijevaca”¹²⁹ i drugih) nicejske dogme o istobitnosti između Boga oca i Isusa sina; tj. Kristova božanstva; on je htio formulu koju mogu prihvatiti svi biskupi na Nicejskom koncilu te na koncu monaška duhovnost.¹³⁰ Smatramo da je bitno prikazati Atanazijevu viziju “utjelovljenja Riječi”! (Prikazuje se progon “Riječi” u zemaljsko, ljudsko tijelo):

Božja Riječ, netjelesna, neraspadljiva i netvarna, došla je u naše predjele, premda ni prije nije bila daleko. Nije naime bilo nijedno dijela svijeta koji bi igda bio bez Riječi. Postojeći sa svojim Ocem, sve je posvuda ispunjavala. Riječ je k nama došla iz svoje dobrostivosti prema nama. Sebe je za nas učinila vidljivom. Smilovavši se nad našim rodом i bijedom, ganuta našom raspadljivošću, ne trpeći da smrt nad nama gospodari kako stvoreno ne bi propalo i da djelo njezina Oca pri oblikovanju čovjeka ne bi postalo isprazno, Riječ je za sebe uzela tijelo koje se ne razlikovaše od našeg, jer Riječ ne htjede samo biti u tijelu ili se jedino u njemu pokazati. Da se naime htjela samo pokazati, Riječ je dakako mogla uzeti neko odličnije tijelo; ipak je uzela naše tijelo. Riječ za se sagradila u Djevici hram, to jest tijelo, i učinila ga kao sredstvom sebi vlastitim. U njemu se očitovao i stanovala. uzela je dakle tijelo jednako našem, jer su svi

¹²⁸ Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 159.; Usp. STOCKMEIER PETER, *Atanazije, u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 41.-49.; Usp. BIŠCAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 215.

¹²⁹ MANDAC MARIJAN, *Euzebije Cezarejski Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 17.

¹³⁰ Usp. MORESCHINI CLAUDIO, *Povijest patrističke filozofije*, KS, Zagreb, lipanj, 2009. g., str. 602.; Usp. COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 61.

ljudi bili podložni raspadljivosti. Njega je, za sve predanog u smrt, s najvećom dobrostivosti prikazala Ocu. Riječ je to učinila da bi za sve koji u njoj umiru bio dokinut zakon raspadljivosti, donesen protiv ljudi, jer je on u Gospodnjem tijelu svoju moć ispunio te više ne može biti na snazi kad se radi o jednakim ljudima. Ali Riječ je onako postupila i zato da bi ljude, vraćene u raspadljivost, opet učinila neraspadljivima i od smrti prizvala u život. To je postigla uzimajući tijelo i milošći uskrsnuća, čime je od ljudi posvema odalečila smrt kao što slamka izgara u vatri. Riječ je poradi toga uzela tijelo koje može umrijeti kako bi ono, postavši dionik Riječi koja svemu predsjeda, bilo dostatno smrti za sve te otalo, zbog Riječi koja u njemu stanuje, neraspadljivo, i da bi ubuduće zbog milosti uskrsnuća raspadljivost odstupila od svih. Evo radi čega je Riječ ono tijelo što ga je uzela za se prikazala smrti poput prinosa i žrtve koja je čista od svake ljage: prognala je smrt od svih koji su joj slični, jer je svoje tijelo prinijela za njihova. I tako je Božja Riječ, koja je veća od svega, prinijela za žrtvu i prikazala svoj hram i tijelesno sredstvo za sve ljude. Dug je isplatila smrću. I tako je Sin Božji, sa svima povezan sličnim tijelom, neraspadljiv, obećanjem uskrsnuća, s pravom i po zaslugi, sve povratio u neraspadljivost. Sama raspadljivost smrti nema više nikakve moći protiv ljudi zbog Riječi koja u njima po jednom tijelu prebiva.¹³¹

Bitno je da spomenemo, na zapadu u 3. st. nalazimo ljude koji se povlače iz javnog života radi potpunog predanja Bogu. No zašto? Mora postojati neka ideja? Što progon znači/donosi iz Božje perspektive? Ideju monaštvu u ovome slučaju! Ideju, koju na ova područja donosi sv. Atanazije Aleksandrijski za vrijeme njegova progona u Trier, osobito nakon prevođenja njegovog djela život sv. Antuna na latinski.¹³² Progon je nešto bolno zasigurno iz ljudske perspektive, ali da li je to sve? Ne. Bog i putem progona može izvesti nešto dobro, a to je monaštvo na zapadu.

¹³¹ BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 221.-222.

¹³² Usp. GOLUŽA BOŽO, *Povijest Crkve*, Teološki institut Mostar, Mostar, 1998. g., str. 130.

3.11. Ćiril Aleksandrijski

O njegovu djetinjstvu i mladosti (rođen između 370.-375.) malo znamo. Ćiril je od rođenja bio determiniran da nastavi rod “faraonskih papa”, po nekoj legendi rođen je u Nizisu/Teodozija¹³³; druga legenda govori da je jedno vrijeme živio sa monasima i obrazovao se u egipatskim pustinjama i da je sa svojim ujakom biskupom Teofilom bio na saboru, koji je svrgnuo Ivan Zlatoustoga. Nakon smrti Teofilove 412. g. naslijedio je Teofila na patrijarškoj stolici Aleksandrije. Borio se za pravovjerje, želi izbaciti novacijance i Židove iz Aleksandrije, i tako izaziva mržnju carskog namjesnika Oresta. Branio je pravovjerje protiv svećenika Nestorija i njegova učenja o utjelovljenju Isusa Krista (U Isusu su dvije osobe, a ne jedna osoba, Bogočovjek; Nestorije nije nijekao Isusovo božanstvo!? No, odbijao je da božanskoj prirodi pripiše ljudske čine i Isusovu muku¹³⁴), u korizmenoj poslanici 429. g. napao je Nestorija. Ćiril se borio posebno za Marijino bogomajčinstvo (Theotokos; Bogorodica), zaključno, svojim spisima borio se s nestorijevcima godinama. Ćiril je sazvaio sabor u Aleksandriji i utvrdio tradicionalnu nauku Crkve o utjelovljenju. Sazvan je sabor 431. g. u Efezu, te potvrdio Ćirilove anatematizme, a Nestorija izopćio. Antiohijski biskup Ivan saziva sabor i osuđuje Ćirila i njegove pristaše. Da bi se riješili problemi Ćiril i Nestorije su uhićeni, tako je nekoliko mjeseci Ćiril proboravio u tamnici u Efezu. 433. g. došlo je do sporazuma na osnovu formule koj je sastavio vjerojatno Teoderet Cirski, u njoj naziva Bl. Djevicu Mariju Bogorodicom, a sjedinjenje obiju naravi u utjelovljenom Kristu naziva “asyghytos henosis-nesmiješano jedinstvo”. Ćiril je pod utjecajem Izidora Peluzijskog, korigirao svoj stav prema Ivanu Zlatoustom. Ćiril je umro u Aleksandriji 444. g.¹³⁵

¹³³ Usp. HALLEUX DE ANDRE, *Ćiril Aleksandrijski, u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 115.

¹³⁴ Usp. COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g., str. 62.

¹³⁵ Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 167.; Usp. BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 497.; Usp. GOLUŽA BOŽO, *Povijest Crkve*, Teološki institut Mostar, Mostar, 1998. g., str. 136.; MORESCHINI CLAUDIO, *Povijest patrističke filozofije*, KS, Zagreb, lipanj, 2009. g., str. 620.-622.

3.12. Ćiril Jeruzalemski

*Napravimo skok do 313.g.-do jutra slobode! Upravo se tada rodio Ćiril. Lijepo li je roditi se u godini koja nešto znači. Tako je dosadno kad se ništa ne događa!*¹³⁶

Ćiril je rođen u Jeruzalemu između 313. i 315.g., gdje se i obrazuje. U 30. godini postaje svećenik i drži svoje kateheze, po kojima postaje poznat. Uskoro poslije toga bude izabran za biskupa Jeruzalema (348.g.). Ćirilov nauk o Logosu je bio ispravan¹³⁷, ali mu se nije svidio izraz *homoousios* ili istobitan te je vjerojatno bio simpatičan metropolitu Akaciju, no Ćiril nije podržavao Arija. Arijevci ga nisu mogli podnijeti, stoga se miče sa biskupske stolice i biva protjeran u izgnanstvo (tri puta je bio protjerivan). Godine 379. posjećuje ga Grgur iz Nise i potvrđuje ispravnost njegove vjere. Ćiril je sudjelovao na II. carigradskom koncilu, a umro je 386. g.¹³⁸ Zaključno, donosimo poticajne dijelove teksta *Neka ti križ bude radost i u vrijeme progonstva* (o“potrebi nošenja križa, ne samo kad je dobro, nego i u teškim životnim vremenima”):

Svako Kristovo djelo služi na čast i slavu Katoličkoj Crkvi, ali križ je slava nad slavama. U tom smislu zgodno kaže Pavao: A ja daleko bio od toga da bi se ičim ponosio osim križem Kristovim. A slava križa prosvijetlila je i one koji su bili zaslijepljeni neznanjem, oslobodila je sve koje je grijeh zarobio, otkupila je sve ljude na svijetu. Stoga se ne stidimo Spasiteljeva križa, nego se radije njime dičimo! Križ je Židovima sablazan, poganima ludost, a nama spasenje. Ludost je i za one koji idu u propast, a zanas, koji se spašavamo, on je snaga Božja. Nije bio samo običan čovjek koji je iz ljubavi prema nama umro, nego Sin Božji, Bog koji postade čovjekom. On nije prisilno pošao u smrt, niti mu je smrt nametnuta, nego je to izabrao svojom slobodnom voljom. Evo što kaže: Imam vlast dati život, a imam vlast opet ga uzeti. Sam je dakle slobodno odlučio podnijeti muku, radujući se uzvišenom djelu, veseleći se kruni, kličući od veselja zbog spasenja ljudi. Nije se stidio križa i donio je spasenje svijetu. Nije on bio običan čovjek koji je trpio, nego počovječen Bog koji se borio za nagradu poslušnosti. Nemoj se, dakle, radovati križu samo u vrijeme mira. Imaj istu vjeru i u vrijeme progonstva, da ne bio prijatelj Isusov u vrijeme mira, a u vrijeme rata njegov neprijatelj. Primaš sada oproštenje svojih grijeha i obilate milosti od svoga duhovnog i

¹³⁶ IVONIDES YVES, *Zvijezde koje ne zalaze; Dvadeset velikana Crkve*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2008. g., str. 157.

¹³⁷ Usp. GOLUŽA BOŽO, *Povijest Crkve*, Teološki institut Mostar, Mostar, 1998. g., str. 135.

¹³⁸ Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 175.; BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 240.

*darežljivog kralja, kad bukne rat, hrabro se bori za svkoga kralja. Isus nije ništa sagriješio, a propet je za te. A ti ne želiš biti prikovan na križ za Onoga koji je iz ljubavi prema tebi pribijen na križ? Ti ne daješ milost, jer si je prije primio, nego je vraćaš vraćajući dug Onomu koji je radi tebe bio propet na Golgoti.*¹³⁹

3.13. Bazilije Veliki

Bazilije je rođen oko 330. g. u Cezareji u Kapadociji, prvo znanje prima od svoga oca, pa je poslije išao u škole u Cezareji, Carigradu, Ateni. Kad se vratio iz Atene, daje svoja dobra siromašnima. On je primio krštenje 356. g. i povukao se u samoću u Pontu. Dok je bio u Ateni, Bazilije je usavršio filozofiju i retoriku, tamo se sprijateljio s Gregorijem Nazijanskim: “Mi smo-pripovijeda Gregorije-poznavali samo dva puta: jedan u crkvu, drugi u školu”. Poslije 5 godina školovanja, Bazilije se vraća, dolazi do novih okolnosti. Baka i otac su umrli, majka s kćerkom Makrinom i bratom Petrom stanovala je u samotištu Aniziju, ubrzo postaje učitelj retorike. Narod ga je cijenio, ali Bazilije odlučuje posvetiti se monaškom životu, bitno je imati na umu da je ovo vrijeme povezano s arijanizmom, javlja se uskoro i apolinarizam. Trebao je jak čovjek. Pravovjerje je tražilo novu snagu; golemu ulogu su odigrali monasi, koji su živjeli izvan “svijeta” moleći se za svijet i pokazujući primjer zajedništva. Bazilije je putovao Egiptom, Palestinom i Mezopotamijom, U Egiptu je sreo pustoš koju je uzrokovalo krivovjerje, osobito arijanizam, katolički biskupi u progonstvu, Bazilije je svuda nailazio na borbe, koj je vodio sv. Atanazije. 359. g. Bazilije se vraća u Kapadociju, povlači se s majkom i sestrom u Pont. 5 godina Bazilije je proživio tamo i dopisivao se s Gregorijem, te se tako stvaraju pravila istočnog redovništva. U samoći posjećuje ga Gregorije Nazijanski te spremaju izvadak iz Origenovih djela pod imenom *Filokalia*. Bazilije razvija monaški život, pravila. Biskup Euzebije Cezarejski ga poziva, ali se razilaze. Bazilije dolazi opet, ostaje kod biskupa 5 godina. 362. g. Euzebije ga posveti za svećenika te poslije i za biskupa. Kao biskup se posvetio brizi oko organizacije biskupije i odgoju klera, osnivao je domove za starce, siromahe, bolesnike, gubavce i putnike. Bazilije se borio i s poganstvom koje je htio obnoviti Julijan, kojemu je zaštitnik bio car Valens. Taj zadnji spomenut, je putovao pokrajinom te provjeravao kako se vrši njegove zapovijedi, te pokušao zastrašiti Bazilija preko namjesnika

¹³⁹ BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. str. 246.-247.

Modesta, a onda je i sam došao u Cezareju, tada mu Bazilije uskraćuje pričest. Valens ga ne kažnjava. 3 puta se lomilo pero, kad je htio potpisati dekret o progonstvu Bazilijevu. Bazilije je htio povezati sve pravovjerne biskupe da tako oslabi arijevstvo, no trebala je i pomoć Zapada. Na jednom saboru 375. g. zapadni biskupi su poduprli Bazilija i pomogli mu rušiti arijevstvo, ali nije uspio pridobiti papu Damaza da u Antiohiji pristane uz biskupa Melecija, koji je imao golemu većinu vjernika i da odstupi od biskupa Paulina, uz kojeg je bila nekolicina vjernika. Rezultate svoje borbe ne doživljava, jer umire 379. g. Nekoliko mjeseci prije umire u sukobu s Gotima i car Valens. Bazilija su zvali veliki.¹⁴⁰

Bazilije se bavio judejsko-helenističkom filozofijom i patrističkom tradicijom; filozofom Plotinom. Smatrao je Logos najvišim zakonom koji upravlja svemirom: to je sila koja snažno povezuje, drži na okupu i upravlja svemirom.¹⁴¹

3.14. Grgur Nisenski

Mlađi brat sv. Bazilija rodio se oko 335. g. u Cezareji (danas Kayseri). Utjecaj Bazilija na Grgura je igrao veliku ulogu. Kad je Bazilije 356.g. u Cezareji, poučavao retoriku, Grgur je postao njegov učenik te izabrao retoriku. Grgura se oženio, ali žena umire. Tada odlučuje da se povuče u osamu k svojoj majci i bratu Baziliju. Ali se osjeća nezadovoljstvo, brak utječe na njega, pa govori s gorčinom o ženidbi. Postaje svećenik, a zatim ga Bazilije postavlja i za biskupa u Nissi. Arijevcima su ga progonili te nije mogao vršiti svoju službu. U Nissu se vraća tek poslije smrti cara Valensa (378.) Na antiohijskom saboru 379. g. izabran je za metropolitu u Sebasti u Pontu, gdje je boravio nekoliko mjeseci te shvaća da se ne može nositi s problemima na koje nailazi. 381. g. sudjeluje na saboru u Carigradu, kao jedna od najvažnijih osoba. Sabor se borio sa zabudama o Duhu Svetom, Grgur je poznao rasprave o Duhu Svetom izražavajući točan nauk. Čini se da je umro oko 394. g. ili 395. Grgur je bio oduševljeni origenovac, prozvali su ga mistikom.¹⁴² Grgur Nisenski je bio jedan od velikih otaca, koji su

¹⁴⁰ PAVIĆ JURAJ- TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 181.-183.; IVONIDES YVES, *Zvijezde koje ne zalaze; Dvadeset velikana Crkve*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2008. g., str. 124.; BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 279.-280.

¹⁴¹ Usp. MORESCHINI CLAUDIO, *Povijest patrističke filozofije*, KS, Zagreb, lipanj, 2009. g., str. 495.-501.

¹⁴² Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 187.; Usp. MAY GERHARD, *Grgur iz Nise, u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*,

pravovjerno vjerovanje u istobitnost Oca, Sina i Duha doveli do pobjede. Ta slava je spriječila da Grgur ne bude osuđen.¹⁴³

*Ako je tko zavrijedio naslov učitelja Crkve to je Grgur iz Nise, ni to nije dobio. Kažu u mistici dosiže vrhunce koje je kasnije dostigla Terezija Avilska. Ali nekim je veličinama suđeno da ostanu prikraćene. Tko zna, možda je u tome priznanje njihove izuzetnosti.*¹⁴⁴

3.15. Ivan Zlatousti

Ivan je rođen u plemićkoj kršćanskoj porodici u gradu Antiohiji 344. g. Rano ostaje bez oca, u zreloj dobi prima krštenje, filozofiju je studirao u Andragacijevoj školi, a retoriku kod Libanija, koji kad umire želi da ga Ivan naslijedi. Ivan preuzima službu, ali odustaje i odlazi u samostan kod Diodora Tarskog. Šest godina je živio u askezi, oboljeva na želudac, te zbog bolesti napušta samostan i odlazi u Antiohiju. 381.g. antiohijski biskup Flavijan redi ga za đakona, a kasnije za svećenika, preuzima službu propovjednika. Kao postaje vrlo poznat te dobiva naziv "Zlatousti". U Antiohiji se razvio u istinskog govornika, kad je car Teodozije I. bio nametnuo nove poreze, narod se pobunio i srušio sve carske spomenike, ali se narod uplašio. Flavijan odlazi k caru i moli za oprost. Zlatousti je govorio o tome i tako se svidio narodu. Poslije smrti carigradskog partijarha, Ivan postaje novi biskup. Iz Antiohije je odveden prevarom. Eutropije, ministar na dvoru cara Arkadija, pozvao je Ivana na dogovor izvan antiohijskih zidina i odveo ga u Carigrad, tamo je Ivan naišao na problem među svećenicima (simonija) i na dvoru (razvrat). Ivan je htio promjene, tako je stvorio protivnike, među kojima je bila i carica Eudoksija. Došlo je i do borbe Carigrada i Aleksandrije, koja je smatrala da ima primat na Orijentu. Aleksandrija je iza Rima bila na drugom mjestu u pentarhiji, a kanon 3. sabora u Carigradu 381. g. ovu čast je dodijelio Carigradu. Kad je Ivan primio u Carigrad neke osumnjičene monahe došlo je do problema sa biskupom Teofilom. Car zove Teofila u Carigrad da se riješi problem; on je došao sa 25 sebi privrženih biskupa i saziva sabor na imanju Drysn, kod

Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 81.-82.; Usp. BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 292.-293.

¹⁴³ Usp. *Grgur iz Nise, u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 89.

¹⁴⁴ Usp. IVONIDES YVES, *Zvijezde koje ne zalaze; Dvadeset velikana Crkve*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2008. g., str. 144.-145.

Kalcedona. 403. optužiše Zlatoustog za uvredu cara, te ga miču sa prijestolja. Car potvrđuje zaključak i Ivan bijaše protjeran. Slijedeće noći dolazi do teškog potresa, a narod je pomislio da je to Božja kazna. Car i carica su opozvali presudu. Ivan se vratio u velikom slavlju, a Teofil i pristalice su pobjegli. Mir je potrajao kratko, podizanje spomenika carici u blizinu katedrale, bilo je popraćeno plesovima i orgijama. Ivan se zbog takvog pristupa potužio gradskom prefektu. Carica je to shvatila kao uvredu te želi maknuti Ivana. Povjesničar Sokrat pripovijeda je Ivan držao propovijed na blagdan Ivana Krstitelja i da je rekao: “Ponovno bijesni Herodijada, opet pleše i traži na tanjuru glavu Ivanovu!”. Dolazi do novog sabora, na kojem se svrgava Ivan, pozivanjem na 12. kanon Antiohijskog sabora (341. g.), koji zabranjuje biskupu koga je svrgnula neka sinoda vršiti pastirsku vlast. Na veliku subotu 404. g. trebao je pokrstiti 3000 katekumena, no bio je sprječen, kako se ne bi proljevala krv, Ivan se pokorava carevoj naredbi. Deportiran je u Armeniju, pa u Pytius 407. g. na istočnoj obali Crnoga mora. Iste godine 14. rujna umire na putu. U Carigradu, sljedbenici nazvani ivanovci nisu htjeli priznati novog patrijarha Arzacija i Atika. Papa Inocent I. i cijeli Zapad ustao je u obranu Ivana i na neko vrijeme su zahladili odnosi s Carigradom. Zanimljivo za istaknuti, kad je carica Eudoksija je umrla 404. g. Sv. Ivan Zlatousti tad je rekao: “Nitko nije nesretan, osim ako sam to hoće biti.”¹⁴⁵

3.16. Hilarije iz Poitiersa

*Ne treba biti meterolog da se zna s koje strane puše vjetar-pjeva Bob Dylan u jednoj svojoj pjesmi. Ne treba biti ni psiholog, ni teolog da se zapazi draž jedne duše. Ona se osjeća, jer se sama otkriva, neposredno djeluje na čovjeka. Takva je duša bio Hilarije iz Poitiersa, francuskog grada koji ima svoju malu povijest.*¹⁴⁶

Rodio se oko 315. g. u poganskoj obitelji u Poitiersu. U filozofiji nije pronašao odgovore na životna pitanja, te se počeo baviti Svetim pismom i primio krštenje, brzo postaje biskupom. Nije bio primjetljiv, sve dok se nije istaknuo kao borac za Nicejsko vjerovanje dolazeći u sukob s filoarijevskom politikom cara Konstancija II. (337.-361.).

¹⁴⁵ Usp. PAVIĆ JURAJ – TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 198.-200.; IVONIDES YVES, *Zvijezde koje ne zalaze; Dvadeset velikana Crkve*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2008. g., str. 165.; PAVIĆ JURAJ- TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 198.-200.; BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 350.-351.

¹⁴⁶ Usp. IVONIDES YVES, *Zvijezde koje ne zalaze; Dvadeset velikana Crkve*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2008. g., str. 107.

Kad je biskup Saturnin iz Arlesa, najistaknutiji protunicejac u galskom kraju, prisutne biskupe htio pridobiti za sebe, a i za osudu Atanazija Aleksandrijskog, snažno mu se suprotstavio biskup Hilarije, te tako postaje idejna ličnost među biskupima. Zbog toga je 356.g. po carskom dekretu, završio vjerojatno u progonstvu, u Frigiji. Hilarije je tada imao priliku susresti se sa istočnom teologijom. Iz progonstva se vraća 360. i vjerojatno se bavio pastirskom službom u Galiji. Umro je prema Jeronimu i Sulpiciju Severu oko 367. g.¹⁴⁷ Donosimo Hilarijev tekst, gdje govori o progonu pravovjerja:

“Živimo usred velikih oluja ovoga stoljeća i velike grešnosti ljudskoga roda spram Boga. Pravovjerje koje mi ispovijedamo izloženo je podsmjehu filozofije i bjesomučnim napadima krivovjeraca...S kolikim samo i kako neugodnim žalcima filozofija u svojoj raspravi pobija božansku providnost i prvobitnu i nezapočetu Božju vlast nad svijetom koji je on stvorio, pridajući naslov “bog” sad vodama, sad zemlji, sad česticama, sad nebu!” (Tractatus super Psalmos (Rasprava o psalmima), str. 227., 1. sl.).¹⁴⁸

3.17. Sv. Maksim Ispovjednik

Maksim je rođen u Palestini između 579.-580. g., otac mu je bio Samarijanac, a majka perzijska ropkinja; dobio je ime Moschion. Već sa 10 godina odlazi opatu Pantaleonu u manastir Sv. Karitona, koji mu nadjenuše ime Maksim te ga upućuje na studij Origena. 614. g., Maksim pred Perzijancima bježi iz Jeruzalema u Cizik, blizu Carigrada. Oko 626. g. nakon provale Perzijanaca i Avara, Maksim odlazi u Afriku, tamo se ističe u obrani dviju volju (thelemata) u Kristu, božanske i ljudske. Negdje prije 647. g. odlazi u Rim i tamo sudjeluje na Lateranskom koncilu, kojega je sazvao papa Martin I: u obranu dviju volja u Kristu, a protiv tvrdnji cara Konstancija II., koji je zabranio rasprave. Car Konstans II. je bio uvrijeđen i zapovjedio da se papa Martin I. i Maksim u lancima dovedu u Carigrad. Kad se vratio u Carigrad 653. g., Maksim bude uhićen i osuđen na izgnanstvo 654. g. u Biziju u Trakiji. 655. g. umire u progonstvu papa Martin I., a Maksim, bez potpore papa Eugena i Vitalijana, ulazi u dugačko suđenje 662.g. On i njegov učenik Anastazije osuđeni su na kaznu odsijecanja jezika i desne ruke, dijelova tijela, kojima se suprotstavio carskom ukazu i monoteletizmu;

¹⁴⁷ Usp. BODROŽIĆ IVAN (2011). *Hilarije iz Poitiersa i Datirana sinoda*. Diacovensia: teološki prilozi, 19(1), 29-46., str. 31.-32. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/67248>; BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 258.-259.

¹⁴⁸ MORESCHINI CLAUDIO, *Povijest patrističke filozofije*, KS, Zagreb, lipanj, 2009. g., str. 317.

susljedno bi prognan u Laziku, u daleku Kolhidu na Crnom moru gdje umire iznemogao od patnji 13. kolovoza iste godine.¹⁴⁹ Maksim Ispovjedalac je najveći među istočnim teolozima 7. st. On je imao izvanrednu sposobnost da izloži metafizičke probleme i zauzetost oko definiranja dogme vjere (on je tvorac bizantske mistike zasnovane na dogmi), posebno kad je riječ o Kristovoj naravi, da prođe monaška iskustva koja je produbljivao i razjasnio svojom mišlju, da se služi i da predloži novo shvaćanje.

U učenju o Bogu, Maksim u svemu slijedi učenja aleksandrijskih teologa i kapadocijskih otaca koji su preferirali teologiju platonističkog tipa. Maksima su s pravom neki smatrali *najvažnijim filozofskim duhom kršćanskog Istoka nakon Origena*.

150

¹⁴⁹ Usp. PAVIĆ JURAJ - TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g., str. 295.; BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g., str. 629.

¹⁵⁰ MORESCHINI CLAUDIO, *Povijest patrističke filozofije*, KS, Zagreb, lipanj, 2009. g., str. 686.; Usp. GOLUŽA BOŽO, *Povijest Crkve*, Teološki institut Mostar, Mostar, 1998. g., str. 140.

Zaključak

Kako bi se ispravno shvatili fizički progoni crkvenih Otaca s početka Crkve, vrijedno je spomenuti nekoliko činjenica, koje su istodobno i određeni zaključci:

Prvo je potrebno krenuti od temeljnog koncepta ljudskog bića, koji čine duša i tijelo. U tome vidu koristili smo se nekim filozofskim shvaćanjima: a) tijelo kao zatvor duše b) duša kao princip tijela c) duša i tijelo čine čovjeka; s naglaskom da je duša besmrtna.

Drugo, biblijsko shvaćanje progona kroz rat dobra i zla. Od Adama, čovjek je mjesto sukoba Sotone i zlih sila sa Bogom, kako onaj čovjek SZ, tako i onaj NZ-a, na čelu s osobom Isusa Krista, u kojemu se dogodio najveći metafizički boj; bitka se nastavila sa učenicima, kako onim prvim tako i onim današnjim učenicima.

Treće, rimsko društveno ustrojstvo prema čovjeku kao ne/prijatelju. Prijatelj Rima je onaj koji poštuje božanski kult cara, onaj koji priznaje politeistički sustav. „Neprijatelj“ je kršćanstvo, koje se prikazalo kao nešto novo, koje donosi sa sobom Bogočovjeka Isusa Krista, to kršćanstvo ne želi priznati politeistički sustav, ne želi biti jedna od religija. Upravo ovakav pristup je izazvao bijes, sukob, najveću borbu sa Rimskim carstvom, koje na neki način utjelovljuje zle sile.

Četvrto, progon kršćana izražen u pjesničkoj formi: Tacit zove kršćanstvo „zlokožno praznovjerje“. Epiktet je govorio o „ludim Galilejcima“. Plinije Mlađi je naređivao smaknuće za one, koji su bili kršćani. Svetonije je gledao na kršćanstvo kao „zlomamjerno praznovjerje“. Flegon Tralski je donosio samo jedan izvještaj. Celzo je smatrao kršćanstvo „odmetničkim židovstvom“. Poganski pisci su kao mediji ili kao intelektualni vojnici bili suglasni s politikom Rimskog carstva, te su tako vjerojatno poticali mržnju prema kršćanima, koliko sličnosti s današnjim vremenom, zar ne?

Peto, progon crkvenih Otaca radi Isusa Krista. Osnovni temelji njihovog progona su: svjedočanstvo vjere, optužba za „ateizam“, odbijanje žrtvovanja rimskim bogovima, možda sukob oko papinstva i bijes cara, ljubomora, državna politika, carski progon, krivovjerje, arijanizam kao vrlo problematična i snažna hereza, politička opozicija Nicejskom saboru, nepravедna osuda zbog pravovjernog nauka, poganstvo, borba za pravovjerje i moral, „uvreda cara“, borba za Nicejsko vjerovanje i suprotstavljanje osudi Atanazija Aleksandrijskog, obrana dviju volja u Kristu.

Šesto, progoni u perspektivi Božjeg spasenja. Biti vjernik znači dati se „progoniti od drugoga“. Progon se pojavljuje kao temeljna odrednica Crkve, kao dio

stvarnosti života Crkve. Tekst sa II. Vaticanuma to zorno prikazuje: *Crkva “nastavlja svoje putovanje između progona svijeta i Božje utjehe” navješćujući muku i smrt Gospodinovu, dok On ne dođe.*¹⁵¹ Progoni su još od Adama dio ljudske stvarnosti, nadalje od Isusa Krista i njegovih učenika postaju dio crkvene stvarnosti. Crkva kao zajednica potvrđuje, da se protivljenjem samih protivnika i progonitelja uvelike koristila i da se to može i dalje.¹⁵² Bitno je imati na umu da progoni uvijek nose dupli značaj: ljudski i Božji. Čovjek; progonitelj smatra da se progonom rješava svoga “protivnika”; dok Bog kroz ovo progonstvo nosi plan i duboki smisao. Bog putem progonstva gradi Crkvu kao zajednicu, u najširem smislu. Crkva i u budućnosti mora prihvatiti svoje “progonstvo”, jer je to jedini, ispravan put življenja kršćanske vjere i vršenja Božje volje.

¹⁵¹ *Lumen Gentium* br.8., dokumenti II. vatikanskog koncila, KS, Zagreb, 1970., str. 105.

¹⁵² *Usp. Gaudium et Spes* br. 44., dokumenti II. vatikanskog koncila, KS, Zagreb, 1970., str. 683.

LITERATURA:

- Apostolski Oci I., Ignacije Antiohijski Pismo Polikarpu; Polikarp Polikarpovo mučeništvo* (Prijevod: mr. sc. Branko Jozić), Verbum, Split, 2010. g.
- ARISTOTEL, *O duši*, Nagovor na filozofiju, Filozofska biblioteka, Zagreb, 1996.g., str. XIX.
- BEDOUELLE GUY, *Povijest Crkve*, KS, Zagreb, 2004.g.
- BIŠĆAN ŽELJKA i TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Otačka čitanja u molitvi Crkve*, KS, Zagreb, 2000.g.
- BOCK IVAN PETAR (1932). *Sv. Cecilije Ciprijan prvi afrički biskup-mučenik*. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 13.(9.), 407-412., str. 408.-409. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/60484>
- BOCK IVAN PETAR (1929). *Sv. Justin "filozof i mučenik"*. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 10.(4.), 193-203., str. 194. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/60651>
- BODROŽIĆ IVAN (2011). *Hilarije iz Poitiersa i Datirana sinoda*. Diacovensia: teološki prilozi, 19(1), 29-46., str. 31.-32. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/67248>
- BROX NORBERT, *Irenej*, u: *Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 13.
- BUNIĆ-ŠAGI TOMISLAV, *Povijest kršćanske literature*, KS, Zagreb, 1976. g.
- CAIRUS AECIO E. (2001). *Nauk o čovjeku*. Biblijski pogledi, 9(1-2), 9-36; str. 11.-12. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/99738>
- CEZAREJSKI EUZEBIJE, *Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004., str. 637.-638.
- COLLINS MICHAEL i PRICE A. MATTHEW, *Priča o kršćanstvu*, Znanje d.d., Zagreb, 2000.g.
- DAMJANOVIĆ DARIJA, *Zbornik radova s međunarodnog simpozija o 1700. obljetnici Sirmijsko-panonskih mučenika (304.-2004.)*, KBF, Đakovo, 2011., str. 32.-33.
- DE CRESCENZO LORENZO, *Povijest grčke filozofije*, Znanje, Zagreb, studeni, 2012., str. 236.-237.
- DOMOVIĆ, KLAJČ, ANIĆ, *Rječnik stranih riječi*, Sani-Plus, Zagreb, 2002.g. str. 849.
- DUFOUR LEON XAVIER i DUPLACY JEAN, GEORGE AUGUSTIN, GRELOT PIERRE, GUILLET JACQUES, LACAN FRANCOIS-MARC, *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1969.g.

Epictetus, <http://www.iep.utm.edu/epictetu/>

FIRMIAN CECILIJE LUCIJE LAKTANCIJE, *Kako umriješe progonitelji Crkve?*, Tisak biskupske tiskare, Đakovo, 1913.g., str. 18.

FRANZEN AUGUST, *Pregled povijesti Crkve*, KS, Zagreb, 1970., str. 37.-40.

FRANZEN AUGUST, *Pregled povijesti Crkve*, KS, Zagreb, 1983.g.

FRIES HEINRICH i KRETSCHMAR GEORG, *Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 18.

Gaudium et Spes, br. 44., dokumenti II. vatikanskog koncila, KS, Zagreb, 1970., str. 683.

GNILKA JOACHIM, *Prvi kršćani*, KS, Zagreb, 2003., str. 219.

Gnosticizam, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22438>

GOLUŽA BOŽO, *Povijest Crkve*, Teološki institut Mostar, Mostar, 1998. g.

GRBEŠIĆ GRGO (2007). *Progoni kršćana, napose u Dioklecijanovo doba*. Diacovensia: teološki prilozi, 15(1), 21-43. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/36284>

GUNČEVIĆ JOSIP (1930). *Origen i origenizam. Bogoslovska smotra*, 18(2), 249-260; str. 255.-257. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/44389>

HAIDER-GRABNER-ANTON, *Praktični biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1997.g.

HALLEUX DE ANDRE, *Ćiril Aleksandrijski, u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 115.

IVONIDES YVES, *Zvijezde koje ne zalaze; Dvadeset velikana Crkve*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca, Zagreb, 2008. g.

JEDIN HUBERT, *Velika povijest Crkve I*, KS, Zagreb, 1972., str. 325.

JOZIĆ BRANKO, *Problem religijske ne/tolerancije, Kršćanstvo u Rimskom carstvu do Julijanove vladavine*, Laus, Split, 1995. g.

KASPER WALTER, *Bog Isusa Krista*, UPT, Đakovo, 2004., str. 275.

KOPREK IVAN (1996). *Sklad duha i tijela*. Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti, 51(6), 641-652. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/2215>

KOVAČIĆ SLAVKO, *Kršćanstvo i Crkva u starome i srednjemu vijeku*, Verbum, Split, 2004.g.

KRETSCHMAR GEORG, *Origen, u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004.g.

Lumen Gentium, br.8., dokumenti II. vatikanskog koncila, KS, Zagreb, 1970., str. 105

MANDAC MARIJAN, *Euzebij Cezarejski Crkvena povijest*, Služba Božja, Split, 2004.g.

MAY GERHARD, *Grgur iz Nise, u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004.g.

MILOTIĆ IVAN, *Milanski edikt, Prijevod komentar i studija*, KS, Zagreb, 2013. str. 11.

MORESCHINI CLAUDIO, *Povijest patrističke filozofije*, KS, Zagreb, lipanj, 2009. g.

PAVIĆ JURAJ – TENŠEK ZDENKO TOMISLAV, *Patrologija*, KS, Zagreb, 1993. g.

PENNER M. GLENN, *U sjeni križa*, <http://east.om.org/ebooks/bookdata/237.pdf>

Phlegon of Tralles, <http://www.freechristianteaching.tv/the-ad-33-date-of-the-crucifixion-according-to-phlegon-a-secular-greek-historian>

POLJAK MAJA (2009). *Filon Aleksandrijski kao spona između antike i Srednjeg vijeka*. Filozofska istraživanja, 29(4), 657-668; str. 666. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/48483>

Post, 1,26.27

RAHNER KARL i VORGRIMLER HERBERT, *Teološki rječnik*, „TIPOGRAFIJA“ Đakovo, 1992., str. 455.-456.

REBIĆ ADALBERT, *Biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1972.g., str. 262.

REBIĆ ADALBERT, *Opći religijski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.g.

Rječnik filozofskih pojmova, <https://www.filozofija.org/rjecnik-filozofskih-pojmova/>

RUBEN IOAN IVAN (2013). *Povezanost spasenja, mučeništva i trpljenja prema sv. Ignaciju Antiohijskom*. Kairos, 7(2), 191-205., str. 192.-193. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/112461>

SOCCI ANTONIO, *Rat protiv Isusa*, naklada BENEDIKTA, Zagreb, 2013.g.

STOCKMEIER PETER, *Atanazije, u: Klasici teologije, knjiga I, Od Ireneja do Martina Luthera*, Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2004., str. 41.-49.

ŠAMŠALović GUSTAV, *Leksikon Minerva*, Praktični priručnik za modernog čovjeka, Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1936.g, str. 327.

ŠETKA JERONIM, *Hrvatska kršćanska terminologija*, 1976.g., str. 74.

TENŠEK ZDENKO TOMISLAV (2007). „*Ekklesía i pólis*“. *Politika u ranokršćanskoj misli*. Bogoslovska smotra, 77(2), 391-417. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/23215>

TREBUCHON RENEE, THIBAUT MADELEINE i drugi, *Rječnik biblijske kulture*, AGM, Zagreb, 1999.g.

ZEČEVIĆ JURE (2014). *Milanski edikt u kontekstu jedinstvene Crkve i društvenoga suživota u svoje vrijeme i danas*. Crkva u svijetu: 49(1), 11-18; str. 14. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/120761>

ZUBOVIĆ NINO (2007). *Epiktet*, Priručnik. Prolegomena: Časopis za filozofiju, 6(1), 114-120; str. 114. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/12395>

SADRŽAJ

UVOD.....	2
1. POJAM, ODNOS DUŠE I TIJELA TE KRIVOVJERNI STAVOVI	3
1.1. OPĆA DEFINICIJA DUŠE I TIJELA.....	3
1.2. STAV PLATONA, ARISTOTELA I FILONA ALEKSANDRIJSKOGA O DUŠI I TIJELU	4
1.3. BIBLIJSKO RAZMATRANJE O DUŠI I TIJELU	5
1.4. KRIVOVJERNA GIBANJA O DUŠI I TIJELU U VRIJEME CRKVENIH OTACA.....	6
2. PROGONI U KONTEKSTU BIBLIJE I RIMSKOG CARSTVA KAO DRUŠTVA	7
2. 1. BIBLIJSKI STAV O PROGONIMA.....	7
2.1.1. Uvodna promišljanja o progonu iz biblijske perspektive	7
2.1.2. Stav o progonstvu u Starome Zavjetu	8
2.1.3. Stav o progonstvu u Novome Zavjetu	8
2.1.4. Bit progonstva.....	9
2.2. STAV ŽIDOVA PREMA KRŠĆANIMA	10
2.3. SOCIJALNI PROGONI KRŠĆANA U VRIJEME RIMSKOGA CARSTVA	11
2.3.1. Osnove progona na temelju kršćanskog života.....	11
2.3.2. Stav nekih rimskih vladara prema kršćanima.....	12
2.3.3. Kronološki tijek progona	13
2.3.4. Prikaz jednog progona, “Dioklecijanov progon”	15
2.4. STAV NEKIH POGANSKIH PISACA O PROGONIMA KRŠĆANA	16
2.4.1. Tacit	16
2.4.2. Epiktet	17
2.4.3. Plinije Mlađi	17
2.4.4. Svetonije.....	18
2.4.5. Flegon Tralski.....	19
2.4.6. Celzo	19
3. PROGONI CRKVENIH OTACA.....	21
3.1. IGNACIJE ANTIOHIJSKI	21
3.2. SV. POLIKARP IZ SMIRNE	23
3.3. JUSTIN FILOZOF I MUČENIK.....	24

3.4. IRENEJ IZ LYONA.....	26
3.5. HIPOLIT RIMSKI	27
3.6. KLEMENT ALEKSANDRIJSKI	29
3.7. ORIGEN	30
3.8. Sv. CIPRIJAN	33
3.9. NOVACIJAN RIMSKI	34
3.10. Sv. ATANAZIJE VELIKI.....	34
3.11. ĆIRIL ALEKSANDRIJSKI	37
3.12. ĆIRIL JERUZALEMSKI	38
3.13. BAZILIJE VELIKI.....	39
3.14. GRGUR NISENSKI	40
3.15. IVAN ZLATOUSTI.....	41
3.16. HILARIJE IZ POITIERSA	42
3.17. Sv. MAKSIM ISPOVJEDNIK	43
ZAKLJUČAK	45
LITERATURA:	47
SADRŽAJ	51

